

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

רשימת

כבוד קדושת

אדמו"ר יוסף יצחק

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

ויכוח הגדול במינסק – תקמ"ג

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות ששים ותשע לבריאה

שנת הקהל

פתח־דבר

לקראת ב' ניסן, יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, ויום התחלת הנשיאות של בנו יחידו כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, הננו מוציאים לאור חוברת ה' של רשימות היומן מאת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ², רשימת הויכוח הגדול במינסק – תקמ"ג³.

כהוספה באו: א) ליקוט ענינים השייכים לרשימה זו, א) מרשימות, אגרות ושיחות כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ. ב) קטע מספר „סיפורים נוראים” להר"י מקיידאן.

הרשימה נעתקה מהעתקה במכונת כתיבה שהגיעה לידינו.

בהוצאה זו הוספנו: א) מראי מקומות לפסוקים ומרז"ל וכו'; ב) ציונים לשיחות וכתבי כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ שבהם הובא אותו ענין; ג) מראי מקומות לעוד מקומות שבהם נתפרש הענין בפרטיות יותר; ד) רשמים ביוגרפיים על אישים המוזכרים ברשימות – כל זה בעריכת הרה"ת ר' אהרן לייב (ברש"ב) שי' ראסקין.

בהזדמנות זו פונים אנו בבקשה לכאור"א שיש תח"י רשימות מכ"ק אדמו"ר מהוריי"צ שלא ראו את אור הדפוס עדיין, לשלחם (ע"מ להחזיר) למערכת „אוצר החסידים”, וזכות הרבים תלוי' בו.

מערכת „אוצר החסידים”

מוצש"ק פ' ויק"פ, פ' החודש,

יום הבהיר כ"ה אדר, ה'תשס"ט, שנת הקהל
ברוקלין, נ.י.

הערה כללית: כל מקום שצויין בהערות המו"ל לאגרות־קודש (סתם), הכוונה לסדרת אגרות־קודש כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ. וכל מקום שנכתב „רבינו” (סתם) הכוונה לכ"ק אדמו"ר מהוריי"צ.

*

בהזדמנות זו אנו פונים לכל לומדי וקוראי הרשימות שבאם יש להם איזו שהיא הערה או תיקון טעות וכיו"ב נא לשלחם לספריית אגודת חסידי חב"ד, מחלקת מערכת „אוצר החסידים”, 770 איסטערן פארקוויי, ברוקלין, נ.י. או בדואר אלקטרוני: info@kehonline.com, כדי שנוכל לתקנם בעת הדפסת הספר.

(1) חוברת א (תשרי־טבת תרנ"ב. שבט־ניסן תרנ"ג) יצאה לאור ביג תשרי תשס"ז. חוברת ב (ערב חנוכה תרנ"ג. עשרה בטבת תרנ"ג) ביד כסלו תשס"ז. חוברת ג (תשרי־חשוון תרס"ג) בט"ו"ד כסלו תשס"ח (בקונטרס „מאמרי י"ט כסלו תרפ"ב”). וחוברת ד (טבת־שבט תרנ"ג) בזאת חנוכה תשס"ח.

(2) ראה לקמן ע' ד הערה 1.

(3) כך נקרא ב„שלשלת היחס וראשי פרקים מתולדות בית רבינו” ב„היום יום” בתחילתו. ועוד.

בעת¹ ההיא² סדר רבינו הגדול מכתב כללי ע"ד קביעת מעמד להחזקת רבותיה"ק שנסעו לאה"ק ת"ו³, ויבחר בג' אברכים בעלי כשרונות וישלחם על המדינה לקבוע המעמדות. ונוסף לזה הושת עליהם במסעם זה לעשות נפשות לחסידות כלו' לעורר ע"ד לימוד החסידות, כי כמעט בכל עיר כבר הי' אז אברך אחד או ב' מאלו אשר כבר ישבו בליאָזנא.

התמסרות בלתי מוגבלת רואים אנחנו בקרב תלמידי רבינו הגדול, כל צו ופקודה מרבינו נעשה בזהירות ובחריצות היותר נמרצה ובדיוק היותר גדול, ו' מקומות לבחינה הגביל רבינו הגדול בשביל אברכים הרוצים לבא לליאָזנא: א) ליעפעל, ב) דובראָוונא, ג) סמיליאָן, ד) אוללא, ה) שווינציאָן, ו) יאָנאָוויטש,

בכ"א מהמקומות הללו ישב איש מיוחד מורשה מאת רבינו הגדול לבחון את האברכים אם מתאימים המה לפי ההוראות שנתן רבינו הגדול⁴.

בכל מקום בחינה לא יהי' יותר משה שבעה אברכים, והיו צריכים להתעכב במבחן לא פחות מב' שבועות, ואזי הי' מכתב מהממונה שמתאימים המה.

כל אלו האברכים שישבו בליאָזנא בשנת תקל"ו-ז לא הי' להם הרשות לבא לליאָזנא על מנת להתעכב שמה כ"א פעם אחת בשנה, מלבד את המנין וגבאי המעמדות ימצא מי שהוא מהאברכים שהוא עוסק בתורה ועבודה וראוי לקירוב מיוחד, אזי ינתן להם רשות לבא עוד פעם נוסף במשך השנה.

ע"פ בקשת ג' הצירים הנ"ל ניתן להם הרשיון אשר אם ימצאו בדרכם איזה בחור טוב אשר

אֶלְטֵעֵר רַבִּי וּוְעַן עַר אִיז גַּעוּוְעַן דַּעַם עַרשֶׁטְעַן מַאָל אִין מִינְסַק אוֹיף דַּעַם גַּרוֹיטְסֵעַן וִיכּוּחַ. וּבַהֲעֵרָה שָׁם: „מִבּוֹאֵר בַּאֲרוּכָה בַּאֲחַד הַמִּכְתָּבִים כ"ד טַבַּת רַצ"ב. וְעַפ"ז רְשִׁימָה זֶה הִיא (חֶלֶק מִ)מִּכְתָּב רַבִּינוּ מִשְׁנַת תַּרצ"ב. וּמִשְׁנֵי הַמְקוּרֹת הַלְלוּ מִשְׁמַע שְׂרִישִׁמָה זֶה נִכְתְּבָה בַּאוֹתָה תְּקוּפָהּ.

(2) בַּאֲמַצֵּעַ חוֹדֵשׁ שֶׁבֶט תְּקל"ח, שָׂאָ חוֹר אַדְמוֹר הַזֶּקֶן לְלִיאָזנָא מְנַסִּיעֵתוֹ לְלוּת אֶת הַרְה"ק הַרמ"מ מֵהָאֲרָאֲדָאק בְּעֵלוֹתוֹ לַאֲה"ק – מֵאֲמַר „אַבוֹת הַחֲסִידוֹת” ב„הַתְּמִים” חוֹבֵרֵת ב' ע' נַה [עָה, א]. וְרָאָה לְקַמֵּן הָעֵרָה 17.

(3) בְּשֵׁנַת תְּקל"ז עָלָה הַרמ"מ מוֹוִיטְעֵנְסַק לַאֲה"ק וַיַּחַד אֶתוֹ עֵלּוֹ הַר' אַבְרָהָם מְקַאֲלִיטְק וְהַר' יִשְׂרָאֵל מְפֵאֲלֵאצְק (רָאָה בֵּית רַבִּי ח"א פ"ו ז, ב). וְרָאָה לְקַמֵּן הָעֵרָה 25, וְאֵתָם נִסְפְּחוּ עוֹד אִיזָה מֵאוֹת מִשְׁפּוֹחוֹת מֵהַחֲסִידִים („הַתְּמִים” חוֹבֵרֵת ח' ע' ב' רִיג, ב).

(4) רָאָה „הַתְּמִים” שְׁבַהֲעֵרָה 2.

ג) וְאוּלַּי הִיא חֶלֶק מִמִּכְתָּב רַבִּינוּ מִיּוֹם כַּד טַבַּת תַּרצ"ב שְׁנַדְפֵּס ב„הַתְּמִים” חוֹבֵרֵת ב' ע' נו [עָה, ב] וְאִילֵךְ; וּבַאֲגוּרוֹת קוֹדֵשׁ ח"ב ע' שְׁסָא וְאִילֵךְ.

ד) רָאָה לְקַמֵּן הָעֵרָה 92; 97.

(1) הֶעֱתַקְתָּ הַרְשִׁימָה שֶׁלְּפָנֵינוּ מִתְחִלָּה: „עִי' [מֵאֲמַר „אַבוֹת הַחֲסִידוֹת”] בְּהַתְּמִים ח"ב מִדָּף מ"ג עַד אַחַר דָּף נ"ה, וּבַחֲבֵרֵת ד' מִדָּף כ"ז עַד אַחַר דָּף מ"ב, וּבַחֲבֵרֵת ה' דָּף ל"ו עַד אַחַר הַפְּסָקָה הָרֵאשׁוֹנָה הַמִּסְתֵּימָת „תּוֹרַת הַחֲסִידוֹת וְדַרְכֵי הַחֲסִידִים” וְאֲחִיכֹּזֵה”:

מֵהַקְדָּמָה זֶה נִרְאָה, שְׂרִישִׁמָה זֶה שְׂיִכֵּת לְמֵאֲמַר „אַבוֹת הַחֲסִידוֹת” שֶׁנִּכְתַּב בְּשֵׁנַת תַּרצ"א („הַתְּמִים” חוֹבֵרֵת ב' ע' מִג [סֵט, א]. אַגְרוֹת-קוֹדֵשׁ ח"ב ע' שֵׁנַב). וּבְשִׁיחֹת חֵג הַפְּסָקָה תַּרצ"ד (לְקו"ד ח"א קֵלָא, ב. הוֹעֲתַק לְקַמֵּן ע' כֵּט): „דַּעַר

א) וְלִכְאוּרָה הִיא הוֹסֵפֶת הַמְנַעֲתִיק. וְרָאָה לְקַמֵּן הָעֵרָה 66.
ב) ח"ל שָׁם: בְּטִיּוֹלִים דְּשַׁבּוּעַ שְׁלֵם, הוּאִיל הוּד כִּיָּק אַאֲמוֹרִיִּר הַרְה"ק לְסַפֵּר לִי אֵת אֲשֶׁר שָׁמַע מֵהוּד כִּיָּק אַבִּינוֹ אַאֲמוֹרִיִּר הַרְה"ק, סִיפּוּרוֹ הָאֲרוּךְ שֶׁל הַרְה"ג הַחֲסִיד הַר' יִצְחָק אִיִּיזִיק (אֲשֶׁר רָק הַהֲקָדָמָה הוּבָאָה לְעִיל) בְּסֵדֵר הוִיכּוּחַ שֶׁהֵעִיכּוֹ אִז הַמְּנַגְדִּים בְּמִינְסַק, תּוֹכֵן עֲנִינֵי הַהֲתוֹכַחוֹת, וְאוּפֵן סֹדְרֵי הַדְּבָרִים אֵת הַנֶּעֱשֶׂה בְּמַחֲנֵה הַמְּנַגְדִּים מִדִּיבּוּרֵי וְהַנְּהַגוּתוֹיִר שֶׁל כִּיָּק רַבִּינוּ הַזֶּקֶן, וְנִצְחוֹן הַגְּדוֹל אֲשֶׁר נִצַּח אֶת מְנַגְדֵי תּוֹרַת הַחֲסִידוֹת וְדַרְכֵי הַחֲסִידִים.

יחפוץ לנסוע לליאָזנא הרשות בידם לקרבו ולמסרו ע"י א' האברכים מיושבי ליאָזנא, ואחר אשר ילמד אצלו כחדש או שנים לתת לו הרשיון לבוא לליאָזנא.

עד חג הפסח סידר רבינו הגדול את תל' החדרים הנ"ל איש איש על מקומו וענין לימודו, ומן הפסח ועד חה"ש ה' על הרוב סגור בחדרו.

עד חה"ש נאסף סכום גדול להחזקת רבותינו שבאה"ק ת"ו, ע"י האברכים הנ"ל אשר הצליחו במלאכתם וקבעו מעמדות, גם רכשו לב הלומדים הרבנים השוביים והמלמדים, ומצאו בתוכם הרבה גדולים וטובים אשר חפצו לנסוע לליאָזנא, באופן אשר על חה"ש נאסף בליאָזנא קהל רב.

איזה ימים אחר חה"ש ערך רבינו הגדול הגרלה, מי מהאברכים יזכה בגורל להוליך לאה"ק ת"ו את תרומת הכספים להחזקת רבותינו שבאה"ק, וב' אברכים זכו בגורל זה.

ע"פ הוראת רבינו קובע אחיו הר"ר משה נ"ע⁶ שיעור בגפ"ת עבור הבחורים שבאו ללמוד, בחדש תמוז יצאה כת האברכים הראשונה שבאה אחר חה"פ, ועל מקומה באה כת שני' כחוק הנ"ל אשר רק ב' ג' חדשים יכולים האברכים להתעכב בליאָזנא. אחיו של רבינו, הרה"צ מהרי"ל⁷ ור' מרדכי⁸ נ"ע מנצחים על השגחת והדרכת האברכים ולימודם.

ועיר ליאָזנא לבשה צורה אחרת לגמרי, אותם הבע"ב התגרנים הגסים והפשוטים, נהפכו לבני זבולון מחזיקי אהלי יששכר, הבנים הצעירים התחילו לשקוד בתורה, והבנות הביעו חפצן להנשא לבני תורה.

[מקומות] הבחינה הנ"ל עם הד' שנתווספו במשך הקיץ הזה, א) בעשענאָוויץ, ב) קלעצק, ג) קיידיאָן, ד) מאָהילוב, נעשו במשך הקיץ למקומות מרכז אשר משם יצאה הוראה למקושרי רבינו הגדול בכל המחוזות ההם.

ומקורם בש"ס בבלי וירושלמי וראשונים ה' ממציא חידושי דינים בסברות נפלאות על צד הגאונות. – „התמים" שם. וראה אודותו בית רבי חלק א פרק כד. הוספות לספר שארית יהודה – הוצאת קה"ת צח, א – ושי"נ. נולד בשנת תק"ט בערך (ראה רשימת היומן של רבינו כ' מ"ח תרנ"ו. הוספות לשארית יהודה שם). נסתלק תקפ"ו בערך (ראה מפתחות לשו"ת צ"צ (קה"ת, תשנ"ט) במפתח אנשים בערכו).

(8) רב באורשא – פלך מאהילעוו. כינוי משפחתו: פוזנער. הגאון רבי מרדכי ה' חריף נפלא ובעל סברא ישרה בעמקות נפלאה. כשהי' לומד איזה סוגיא ה' הולך מהקל אל הכבד וכל סוגיא ה' לומד חמשה ששה פעמים ומפעם לפעם ה' מחדש חידושים בחריפות עצומה כמטפס ועולה מדרגה לדרגה ופלפולו היה נחמד ונעים. נסתלק א' אדר תקפ"ג ומ"כ בקאפוטט „התמים" שם. וראה גם ספר השיחות תש"ב ע' 37.

(9) ראה גם קונטרס „דברי ימי החוזרים" (קה"ת, תשס"ו) פ"ד.

(5) במ"א מבואר שכנראה היו שלשה זמנים כללים בסידור החדרים: תקל"ג (אחרי הסתלקות הרב המגיד ממעזריטש). תקל"ו – בהכרת אדמו"ר הזקן לנשיא ליטא. תקל"ח – בבואו חזרה מנסיעתו ללוות את הרה"ק הרמ"מ האראדאקער בעלותו לאה"ק ת"ו. – ראה „התמים" שם ע' נ [עב, ב] ואילך. ספר השיחות ה'ש"ת ע' 400. ושי"נ.

(6) רב בעיר באייעוו – פלך מאהילעוו. בליעפלע – פלך וויטעבסק. ברודניא הסמוכה לליאָזנא. ה' מסביר נפלא ופה מפיך מרגליות, כשהוא ה' אומר איזה דברי תורה הן בגליא שנתורה והן בחסידות, ה' מסביר הענינים בהסברים נפלאים ונעלים. נסתלק בחיי אדמו"ר הזקן ומ"כ ברודניא „התמים" שם ע' נא [עג, א]. וראה גם ספר השיחות תש"ב ע' 37.

(7) הרה"ק ר' יהודה ליב רב ביאָוויטש (ברוסיא הלבנה). בעמח"ס שארית יהודה. ה' בעל הוראה מופלג וכל סוגיא וסוגיא שהי' לומד גם עמוקה ביותר, הנה מכל סברא וסברא ה' מוצא דבר הלכה בהנוגע למעשה ומלבד בקיאותו הנפלאה בכל ד' חלקי שו"ע עם פרטי הדינים

הצירים וכן מורשי המרכזים באים בכתובים ומרציאים מכל הנעשה בכל מקום, והכל בא לידי המורשה הכללי הוא אחי רבינו הרה"צ מהרי"ל נ"ע.

בר"ח מנ"א הודיעו ע"י הצירים והמורשים אשר האורחים הבאים לליאָזנא יכולים להתעכב שם רק שבת אחת, ובחדש תשרי רק על מועד א', ר"ה, יוה"כ, חה"ס, ושמע"צ, ואפי' אלו שיביאו מזונות עמהם לכל משך ימי היותם בליאָזנא אין להם מ"מ הרשות להתעכב יותר מזמן הנ"ל אם לא מגבאי המעמדות או המנין או מורשה שיותן להם רשיון מיוחד על הזמן הדרוש להם לעניני עבודתם.

* * *

על כל צעד הננו רואים את כחו של רבינו בהסתדרות ותעמולה. התעמולה וההסתדרות לגובה היותר אפשרי במצב העת ההיא, כי כ"א השתתף בכל לבו ומאודו להביא תועלת לתכלית הנרצה.

ובהגיע חדש תשרי נהרו המונים המונים לליאָזנא, מהם בעגלות ומהם רגלי, רבנים, שובי"ם, מלמדים, וסתם בע"ב, זקנים בינונים וצעירים, והמורשה הכללי הרה"צ מהרי"ל שם פקודות לשמור על הסדר בדבר זמן דהתעכבות¹⁰ כאמור ויחד עם זה לדעת פרטי מהותו של כאו"א מהבאים ומה אפשר לפעול על ידו בעירו ומקומו.

ואין כל פלא אשר התעמולה בחדש תשרי בתוככי קהל גדול שבא מפינות שונות הביא תוצאות טובות בהנוגע להתפשטות לימוד תורתו של המגיד מליטא¹¹.

וכרוזא נפיק אשר בחורף זה לא יבא שום אדם לליאָזנא עד אחר חה"פ חוץ מהאברכים הבאים לקבל סדר בלימוד.

איש לא ידע סיבת הדבר אבל לא הרהיבו לשאול מה טעם בדבר, גם אחיו של רבינו כולם כאחד היתה דעתם בטלה לדעת עליון מורנו הגדול כעבדים פשוטים ממש.

ובהגיע חדש מ"ח מסר רבינו פקודות שונות לאחיו הרה"צ מהרי"ל ויסדר את בני החדרים הנ"ל וסדר לימודם של האברכים, ויבחר לו ג' אברכים ויצא עמהם לדרך באמרו אשר בעזה"י יבא על חה"פ חזרה לביתו לליאָזנא.

נסיעתו זו של רבינו הגדול היתה בקשר עם אשר נבחר להיות מסדר כללי של תל' הה"מ נ"ע¹² ולכן עשה מסעו לוואהלין למקום אשר יעדו החבריא קדישא להתועד.

10 אוצ"ל: ההתעכבות.

11 ראה הערה הבאה. ובשיחת ב' דחומה"פ תרצ"א (ספר השיחות תרצ"א ע' 215; תורת מנחם רשימת היומן ע' קפא), שאדמו"ר הזקן ה' נקרא „דער ליטוואק”. וראה גם ספר השיחות תרפ"ד ע' 53. תרצ"ו ע' 80 ואילך.

12 ראה „התמים” שם ע' נ [עב, ב]: המצב בעת ההיא [אחרי הסתלקות של הרב המגיד בשנת תקל"ג] דרש אשר בראש ההנהגה יעמוד איש אשר רוח בו לדבר עם המנגדים דברים ברורים ולא יחת מפני קול החרמות והכרוזים נגד החסידים, שיצאו אז מהמנגדים, אשר על כן

הוחלט אז לבחור ועד הנהגה עם מסדר כללי –מורשה מאת כ"ק הרה"ק ר' אברהם וכל החבריא קדישא – אשר כח ורשות לו לעשות בעצמו ולתת פקודות לכל המרכזים כפי אשר ימצא לנכון לטובת הענין. ותבחר החבריא קדישא – באסיפה כללית – את כ"ק רבינו הזקן להיות המסדר הכללי והמורשה ויתנו לו כח והשראה לסדר כללות עבודת המרכזים ועבודת התעמולה בכל רחבי המדינות, וגם לבקר מזמן לזמן את מקומות מושבותיהם של תלמידי מורנו הרב המגיד נ"ע.

אין אתנו יודע בפרטיות מנסיעה זו, אבל זאת אנו יודעים כי בהתועדות הלזה באו חבריא קדישא בטענות על רבינו הגדול על אשר סלל לו דרך חדשה לעשות בירורים בקרב הרוצים להתקרב ובוחר רק אלו שיש להם ידיעה בלימוד וגם אלו אי"ל¹³ רשות לבא רק למועדים קבועים.

לא כן – טענותם¹⁴ – היתה הנהגת מורם ורבים הה"מ נ"ע, ויותר יצא נגדו הרה"ק ר' שלמה מקרלין, שהי' בקירוב מקום יותר לרוסיא הלכנה, ולכן ידע יותר מכל הסדר שהנהיג רבינו הגדול.

רבינו הגדול הרציא בפרטיות מכל אשר הנהיג וסדר והביע דעתו הק' אשר מבלי הכנס בויוכחים על אודות כללית ההנהגה שלפי קבלתו מהה"מ הנה צריכים להגביר עניני הלימוד בהסברה וביאור, הנה במדינת ליטא זוהי הדרך היחידית אשר תביא אל המטרה הנרצית. החבריא קדישא אמנם לא נסתפקו בזה וראו בהנהגתו איזה נטי' מדרך הסלולה לפי קבלתם ויחליטו לכתוב את כל פרשת הענין לחברם הרה"ק רמ"מ מהאָראָדאָק לאה"ק ת"ו. כחצי שנה התעכב רבינו בנסיעה זו ויבקר במקומות שונים, וכנראה מאחת מאגרותיו הק' נצטער מאד על הניגוד הפנימי נגד שיטתו האמונה.

אבל נוחם מצא בזה שאיזה מהחברים, ה"ה הרה"ק ר' נחום מטשערנאָביל, הרה"ק ר' לוי יצחק מבאָרדיטשוב, הרה"ק ר' זושיא מאַניפאָלי, ואחיו הרה"ק ר' אלימלך, ועוד כה' ו' חברים החזיקו בדעתו הק', אבל לצער ראה אשר מעין הקדש מתפרד לנחלים שונים.

בנסיעתו זאת ביקר את היכלי הקדש, ציוני קברי מורנו הבעש"ט¹⁵ והה"מ¹⁶ נ"ע, וסיפורים רבים מתהלכים בקרב החסידים בהנוגע לביקורים אלו.

במסעו זה ביקר רבינו גם את עיר מאהילוב שעל נהר דניעסטר, מקום אשר נתעכב שתי שנים בשעת נסיעת הרה"ק הרמ"מ וסיעתו לאה"ק ת"ו¹⁷.

רבי איז דער מסדר כללי, ווי צו בעשיצן די שיטת החסידות פון די געגענער אנפאלן. וראה לקמן ע' ט ובהערה 21.

13 = אין להם.

14 אוצ"ל: טענו הם.

15 במעזיבוזש.

16 באַניפאָלי.

17 בבית רבי ח"א פ"ט טו, א הערה א: נסיעתו עם הרבנים שנסעו לאה"ק הי' בחודש אדר תקל"ז .. ובמאהליב שהה שנה ומחצה שזהו עד סוף תקל"ח או תחלת תקל"ט .. ביאתו לביתו לא הי' קודם משנת תקל"ט. אמנם ב"התמים" שם (ע' נב [עג, ב ואילך]) שבתחילת חדש אייר [תקל"ז] יצא רבינו הזקן עם כל ב"ב את ליאזנא עד הגיעם למאהליב, ובתחילת חודש אלול תקל"ז יצא רבינו הקן ממאהליב, והגיע לליאזנא באמצע חודש שבט תקל"ח.

כשלוש שנים לערך – משנת תקל"ג עד תקל"ו – היה רבינו הזקן עסוק בנסיעות שונות למקומות שונים לביקר את מצב תלמידי הרב המגיד ואופן עבודתם בהמרכזים, אם מתאימה היא למה שסידר ועד ההנהגה. נסיעותיו אלו היו לפעמים בגלוי ולפעמים בחשאי, ואז ביקר – בחשאי – את שקלאוו, מינסק ווילנא.

וממשיך בה"התמים" שם: בשנת תקל"ו היתה אסיפה כללית של תלמידי הה"מ ויחליטו: א) אשר הרמ"מ מהאראדאק יסע לאה"ק תוב"ב. ב) אשר רבינו הזקן יהי' לנשיא לחסידים במדינת ליטא. ג) אשר רבינו הזקן יהי' המסדר הכללי. ובספר השיחות תרצ"ו ע' 101: אין דער זעלבער אסיפת החבריא קדישא פון דעם מעזריטשער מגיד'ס תלמידים, וואס עס איז נחלט געווארן אז הרה"צ הרמ"מ זאל פארן אין ארץ ישראל ת"ו, איז אויך נחלט געווארן אז דער רבי איז דער נשיא פון ליטא, און דארף אנפירן מיט דעם גאנצן געגענד חסידים, און אויך אז דער

ביקור זה גרם לו עונג רב, ותהי לטפה של נופת לצערו הנ"ל, יען כי מצא שם גדולים טובים מגרעיני הזרע אשר נטע שם בהיותו שם בפעם הראשונה וימצא לנכון לייסד שם מרכז ויבחר את א' מג' האברכים שנסעו אתו וישאירם שמה ויעמיס עליו עבודת הנהלת מרכז זה.

* * *

בחזירתו נסע דרך באראנאָוויטש, ווילנא, (מבלי להתעכב שמה) שוויניצאָן, דענענבורג, פּאָלאָצק, וויטעבסק.

בבואו לשוויניצאָן שלח את אחד מאברכיו חזרה לוויילנא ויצווהו להיות יושב בסתר שמה ולומד עם שנים אברכים מקומיים אשר נתקשרו לרבינו הגדול.

ואת האברך השני שיגר לליאָזנא עם מענה לאחיו הרה"צ מהרי"ל על מכתבו ממצב האברכים היושבים בליאָזנא והידיעות שנתקבלו במשך החורף מכל המרכזים.

כנראה מאחת מאגרות ק' של רבינו הסבו לו הידיעות שקבל מהגרי"ל עונג לרבינו, במכתבו הוא מתאר במלות קצרות את החלאה אשר מצאתהו בדרכו בענין הכללי (הכוונה על הידיעה של החבריא הנ"ל) והמצב הטוב שמצא בטערקיש מאָהילוב ואשר הידיעות שקבל הביאו לו קורת רוח והתעכבותו בשוויניצאָן מפיגה צערו.

ע"י הציר האברך הנ"ל הוא מודיע לאחיו כי יבוא לביתו רק ימים אחדים לפני החג, ומזרז להשיב למרכז דובראָוונא את הסכמתו לעשות מרכז חשאי בשקלאָוו, ולמרכז סמיליאָן את הסכמתו לעשות מרכז גלוי בדיסנא, ויצווהו להודיע ולפרסם אשר אורחים לא יבואו לליאָזנא עד חה"ש הבא עלינו לטובה.

בבואו לליאָזנא מצא את תל' ב' החדרים הנ"ל במצב טוב, את הסדר אשר מסר להם בלימוד שמרו בדיוק.

וידיעה נתקבלה אשר השלוחים, ב' האברכים שהובילו הכסף לאה"ק נוסעים חזרה ובידיהם מכתבי ק' מרבתינו שבאה"ק, ואשר על חה"ש יבואו לליאָזנא. הידיעה הלזו פרשה לה כנפים וכרוזא נפיק לכל גבאי הקדש אשר ישתדלו לגבות את המעמדות, וכסף התרומה יביאו על חה"ש הבע"ל לליאָזנא ואשר אחרי חה"ש ישלחו שלוחים נוסעים¹⁸ לאה"ק פעם שני.

אזרחי עיר ליאָזנא קבלו בשמחה רבה את פני רבינו, והרבה מאנשי העיר שמו לבם לקחת להם חתנים מהאברכים הלומדים, ולפי המסורה הנה הי' במשך הקיץ הזה כארבעים חתונות, והם הם ראשי האבות משפחות החסידים בניהם ואנשי מעשה בעיר ליאָזנא בדורות הבאים. בבוא המשולחים מאה"ק הביאו מכתבי ברכה מאת הרה"ק הרמ"מ נ"ע ומכתבי סדר בהנהגה והדרכה, מחיזוק כללי לרבינו הגדול, וכנראה אשר זה התייחס יותר אל התמנות של רבינו הגדול בתור מסדר כללי¹⁹.

המשולחים סיפרו אשר בבואם לחוף נהר הניעסטר פגשו בב' אנשים מתכוננים לעלות

(18) ראה בית רבי ח"א פ"ט.

(19) אוצ"ל: נוספים.

לאה"ק ת"ו ויספרו כי נוסעים המה בשליחות אל הרה"ק הרמ"מ וכי מובילים המה...²⁰ מכסף התרומה מגליל וואלין.

* * *

לפי הסדר שהוחלט באסיפת החבריא קדישא בשנת תקל"ז²¹ בשעת קבלת ברכת פרדה מאת חברים הרה"ק הרמ"מ הנה: א) כולם מקבלים עליהם לכלכל את רבותינו הנוסעים לאה"ק ומשפחותיהם, ב) כל חבר מהחבריא הוא נשיא במקומו ובגלילו, ג) רבינו הגדול נכתר לנשיא ליטא והמרכזים מהארצ'אדאק, פאלאצק, קאליסק, וליובאוויטש נמסרים לו, ד) רבינו הגדול נתמנה לנשיא הנשיאים – בהנוגע לתמיכת רבותינו שבאה"ק, וגם למסדר החבריא על משך ה' שנים.

ובנסוע הצירים בפעם הראשונה – בשנת תקל"ח – עם כסף התרומה סרו לעיר טשערנאָביל אל הרה"ק ר' נחום, כי אליו הובאו כספי התרומות מגליל וואלין עם רשימות המתנדבים ומשם נסעו לדרכם לאה"ק.

* * *

ולכן הידיעה מנסיעת צירים מיוחדים מוואהלין לאה"ק עשתה רושם עז, אבל מ"מ הסדר לא הופרע והכל נעשה במועדו, הרבה מגבאי המעמדות באו בעצמם לליאָזנא ויביאו אתם את כספי המעמדות עם הרשימות, ואלו שלא יכלו לבא בעצמם שלחום ע"י נוסעים ובזמן המוגבל היתה ההגרלה, ויסעו הנוסעים דרך וואלין כדאשתקד ויבואו עד טשערנאָביל, והי' מחסור בכסף התרומה(?)²⁰ מצב הדברים בתוככי החבריא קדישא ציער את רבינו מאד ויבא בכתובים את חבריו הצדיקים (הרמ"נ) הרלו"י וכו' ויגלה להם את צערו הפנימי.

בא' מאגרות הק' הוא כותב: לבי יעצבני על [הידיעה] הקלה כי רק הצדיק הוא מעלה הכל לגבוה, ושכנתי בתוכך²², ועמך כולם צדיקים כתיב²³, דעתי חזקה כי החובה להורות דרך לרבים, בצורנו אבטח, וממנה לא אזוז חי נפשי אשר [כ]ה היא דעת עליון [מורנו] נ"ע.

ומורנו הרה"ק הרמ"נ מטשערנאָביל כותב במרירות על הפירוד אשר נראה בין החבריא ועל אשר...²⁰ החברים מתרברבים, והוא מגלה דעתו הק' ודעת קדש חבריו – כ"י – איש מחזיקים בשיטת רבינו בשינויים קטנים, ומבקש את הרה"ק הרמ"מ שיחווה דעתו הק' ואשר כדאי שישלח ציר מיוחד בשביל זה.

כנראה מאגרות הק' של רבותינו שבאה"ק²⁴, מיהרו אז להודיע להרה"ק ר' ישראל

(20) כ"ה בהעתקה שתח"י.

(21) נוסף על אסיפה הכללית של תלמידי הרב המגיד בשנת תקל"ו (הנ"ל הערה 12). וראה שיחות ח"פ תרצ"ד סל"א (לקו"ד ח"א קמ, א): ווען הרה"צ הרמ"מ מוויטעבסק איז אָפגעפֿאַרען אין ארץ ישראל האָבען די תלמידי הרב המגיד בוחר געווען דעם אַלטען רבי'ן (דעם בעל התניא), פֿאַר דעם מנהיג הכללי, אין דער כלליות'דיקער שאלה ווי

אזוי צו פיהרען זיך מיט די מתנגדים לתורתו של מורנו הבעש"ט ותלמידו הרב המגיד.

(22) זכר' ב, יד"טו.

(23) ישעי' ס, כא.

(24) ראה מכתב הרמ"מ מוויטעבסק ב"אגרות בעל התניא ובני דורו" (ירושלים, תשי"ג) מכתב ו'. וראה בית רבי ח"א פ"ו (ז, ב). פכ"ה (סה, א).

פּאָלאַצקער²⁵ אשר יסע לליאָזנא וליובאַויטש (להרה"ק ר' יששכר דוב מליובאַויטש²⁶) ושניהם יתחברו עם רבינו הגדול²⁷ ואתם עמם כל בני החבריא הק' שמחזיקים בשיטת רבינו הגדול להכריע את המיעוט המנגד.

* * *

רוב הבאים לליאָזנא על הימים הנוראים [ו] החגים הי' רבנים, שובי"ם, מלמדים ובני תורה, כל אחד הביא עמו חבילות חבילות של שאלות ושאלות עצות שלו ושל אנשי ביתו בהנוגע לצרכיהם הגשמיים, רבינו הגדול ממאן לענות על רוב השאלות ואומר כי עיקר עסקו הוא בהנוגע לתורה ודרכי עבודה ויצו להודיע ולפרסם אשר אלו הדורשים עצות בדברים גשמיים לא יוציאו הוצאות לבוא לליאָזנא כי לא יענה להם²⁸.

* * *

כל תשומת לבו הוא נותן אל האברכים והצעירים ובמשך שלושת השנים תק"מ"ג עשה נסיעות קצרות בגלילו ויתעכב בכל מקום כשבוע ויותר.

בעת ההיא נתרכו יושבי הכפרים ומחזיקי בתי מלון על פרשת הדרכים ובאם הדרך – קרעטשמעס – וישלח רבינו הגדול שלוחים לכל הישובים לפקח על לימוד הנערים ועשרות אברכים הוא עושה למלמדים בכפרים וישובים ויסדר להם את אופן עבודתם בכפרים ויגביל את משכורתם, ויצווה על יושבי הכפרים וישובים למלאות²⁹.

באחת מאגרות הרה"צ הגרי"ל אחי רבינו למוכסן אחד אשר החזיק ב' כפרים ג' נהרות וז' קרעטשמעס, הוא כותב אשר רבינו הגדול מצווה עליו שכל האַרענדעס³⁰ יתן רק ליהודים ואשר לא יסתפק בזה שיש בישובו מנין וגם שו"ב ומלמד רק הוא מחוייב לסדר עם שכיריו שבכל ישוב יהי' אברך שילמוד עם הנערים ושיתנו לו עבו"ז דירה והצטרכותו ובגלל זאת יברכהו ה', ומכלל הן אתה שומע לאו.

במשך ג' שנים הללו הצליח רבינו הגדול מבית ומחוץ, בליאָזנא ישבו מספר גדול של אברכים בסדר הרגיל, המרכזים עבדו בחריצות גדולה, ובהרבה עיירות כפרים וישובים וקרעטשמעס ישבו רבנים שוב"ים ומלמדים וכ"א מלא את תפקידו.

בשנה ההיא כבר הי' לו לרבינו הגדול איזה מאות תלמידים מהאברכים אשר ישבו חליפות כאמור, משנת תקל"ו ועד תק"מ ועד בכלל, וגם אורחים הבאים אף שאינו משיב על שא'

(26) ראה אודותו – ספר הזכרונות ח"א פ"ז ואילך. ספר השיחות תש"ח ע' 230. וש"ג.

(27) ראה גם אגרות קודש אדמו"ר הזקן ח"א ע' ג-ד.

(28) ראה תניא אגה"ק סימן כב.

(29) כ"ה בהעתקה שתח"י. ואוצ"ל: למלאות זאת.

(25) שחזר מאה"ק* כשד"ר לחו"ל (ראה מכתב הרמ"מ מוויטעבסק ב"אגרות בעל התניא ובני דורו" מכתב ג'. וראה בית רבי שם).

(* ראה לעיל הערה 3.

יומן כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

יא

גשמיות²⁸ אבל בענינים רוחניים הוא מחווה דעתו הק' כאמור במכ' קדשו לאנ"ש דאושאץ משנת תק"מ³¹.

* * *

אחדים מחסידי הרמ"מ מהאָרְאָדָאָק והר"א מקאַלישק שהי' רגילים לקירוב גדול, ואשר העיקר שם הי' זקנים ואת הצעירים האברכים לא היו מכניסים בשעת אמירת תורה, לא יכלו לסבול את הסדר החדש של רבינו לקרב בקירוב גדול את הצעירים והאברכים. בין האחדים הללו הי' גם בעלי צורה ומביני מדע אשר שגו ברואה ובלא נתכוון נעשו סעד לאלו אשר התחילו לנגד לרבינו, וא' מהם הי' חיים הנזכר במכ' רבינו³² לאנ"ש דאושאץ (נדפס בספר בית רבי³³).

בינתיים נתחדדו מאד היחוסים בין המנגדים והחסידים, כי החרמות שנעשו בוויילנא, בזעלעוו (על היריד באסיפה גדולה שהיתה שם) מינסק, בריסק, סלוצק, שקלאָוו ועוד נתפרסמו בכל המקומות והתחילו להראות פעולתן.

* * *

בחורף תקמ"ב נתייעץ רבינו עם אחיו הרה"צ הרי"ל והר"ר מרדכי על אודות ויכוח עם המנגדים וייסד תעמולה בזה כאשר יסופר להלן, ובסוף חדש סיון שנה זו נסע עוד הפעם לוואהלין לאסיפת החבריא הק' שהוגבלה להיות באמצע חדש תמוז, בנסיעה זו התעכב רבינו בוואהלין רק כב' שבועות וימהר לחזור הביתה. באסיפה זו גילה רבינו את דעתו ע"ד מצב הענינים בהווה בהנוגע להמנגדים ויחווה דעתו

(30) = חכירות.

(31) לקמן בפנים מציין רבינו שהמכתב נדפס בבית רבי (ח"א פי"א. ולאח"ז – באגרות קודש אדמו"ר הזקן ח"א (קה"ת, תשמ"ז) ע' ה. צילום כתי"ק של המכתב תולדות חב"ד בארץ הקודש (קה"ת, תשמ"ח) ע' יב, ובשולי הגליון שם בכתי"ק כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ: מכתב כתב יד קדשו של כ"ק רבינו הגדול זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע אל אנ"ש דעיר אושאץ).

וז"ל אדמו"ר הזקן במכתבו:

אדברה נא שלום למען אחי ורעי יושבי בשבת דק"ק אושאץ ה' עליהם יחיו חיים עד העולם מודעת זאת בארץ הרעש הגדול שבמדינתנו ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע בקרוב. וע"כ זאת העצה היעוצה על כל הארץ לקיים מ"ש חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ועת לעשות לה' הפרו תורתך כתי'. ובגלל הדבר הזה השמרו בנפשותיכם מלהתיצב נגד הקמים עליכם כדי להתפלל במנין מיוחד. ובה' בטחתי שאל יעזבונו נס"ו ובקרוב יחזיר העטרה ליושנה. והנה עד כה ועד כה יתנהגו במעצר כאשר שמתי בפי מוכ"ז ולא עם מסירה ח"ו. (32) וז"ל במכתבו לאנ"ש דאושאץ: ואודות מה שאמר

חיים* משמי הנה העיד עדות שקר אשר לא עלתה על לבי מעולם כי אדרבה ואדרבה מוחזקני בו בהשי"ת בתום ויושר לבב. וגם דמי הנה נדוש לדורש דמים ומאן דלא שהה לאוניתי' דמלכא דאדום כו'. ועל כן על כל דברי האגרת הזאת סורו נא מעל אהלו והתרחקו ממנו כאשר תאוו נפשכם רק לא בדרך מצה ומריבה כ"א להשמיט א"ע ממנו ולא לענות כסיל כאולתו ולא לדבר עמו מטוב ועד רע. וגם בבוא ציר נאמן מהר"ס לגבות מעות אה"ק תאמרו לו בשמי שלא יקבל ממנו אפי' פ"א ועלי לכתוב עליו לרבותינו שבא"י כאשר יתן ה' ב"ב אם לא יתקן המעוות.

(33) שבהערה 31.

(* ולהעיר שיש משערים שחיים זה הוא הרב מוואָלפּעט (דאה קובץ 'בית אהרן וישראל' גליון קלז ע' קס ואילך).

(* ראה אודותו – אגרות קודש אדמו"ר הזקן ח"ב ע' לו. אגרות קודש אדמו"ר הצ"צ ח"א ע' שנת. ספר השיחות תורת שלום ע' 82. בית רבי ח"א פכ"ה (סה, ב ואילך). 'כרם חב"ד' גליון 4 ע' 129 ואילך. וש"נ.

כי ביכולת החבריא קדישא לעמוד בויכוח נגדם, ואשר לכו סמוך ובטוח בחסדי השי"ת ובזכות מורנו הבעש"ט והה"מ נ"ע שינצחום ויספר להם כי הוא יצא במכ' גלוי בנדון זה.

אלו מהחבריא שהי' מחזיקים מכבר בשיטת רבינו בשמעם פרטי הרצאת רבינו בהנוגע להתפשטות לימוד החסי' בקרב האברכים והצעירים, אף כי לא הי' שלמים אתו עמו בכל פרטי עניני ההדרכה לגלות ריבוי האור כזה לצעירים מ"מ שמחו מאד בשמעם, וגם הגיעו אליהם שמועות טובות מטערקישע מאהילוב, מיאססי, וקאלארעסט אשר גם שם נתפשט לימוד החסידות בקרב האברכים.

אבל לא כן הי' דעתם של החבריא הק', אשר התנגדו מעודם ע"ז וידרשו כי יערכו חרם על המנגדים, אמנם רוב החברים הי' נגד זה ולפי שעיקר המנגדים ראשיהם ומנהיגיהם הי' במדינת ליטא לכן הסכימו כולם לדעת רבינו לצאת בויכוח עם המנגדים, ובפרט לאחר שעשה מעשה.

* * *

באסיפה ההיא דנו ג"כ ע"ד תמיכת רבותינו שבאה"ק ויחליטו אשר גליל וואהלין ישלחו את כספי התרומה בפני עצמם.

בשנה זו נגמרו הה' שנים של התמנות רבינו בתור מסדר כללי וימאן רבינו לקבל עליו עוד הפעם התמנות זו מבלי הבט על הפצרת חבריו הרה"ק הרמ"נ מטשענרָאָביל ועוד.

* * *

בחזירתו מאסיפה זו נסע דרך מינסק ויתעכב בה למען סדר את דבר הויכוח עם המנגדים כפי אשר סדר עוד בחורף העבר עם אחיו הנ"ל, וזה דבר הסדר:

מב' המרכזים שווינציאן³⁴ וסמיליאן יבחרו ז' או ח' אברכים נקובים בשמותם אשר יסבבו בגלילות ווילנא, קאָוונא, מינסק ויעשו תעמולה בין המנגדים לדרוש את הכת שיבואו לעמוד לויכוח להשיב על השאלות אשר ישאלו מהם המנגדים מן התורה בראיות ברורות מש"ס ופוסקים.

ממרכז דוברָאָוונא יבחרו אברכים נקובים בשמותם אשר יסבבו בגלילות שקלאָו ומאָהילוב (רוסיא הלבנה) לעשות תעמולה הנ"ל.

ועל שבת נחמו יבואו שלושת אברכים – המפורשים ברשימה – למינסק בחשאי ויחכו על ביאת רבינו בחזרתו מוואהלין.

ההחלטה הנזכרת הובאה לפעולתה בדיוק, הודיעו להמרכזים ויבחרו את הנועדים לנסיעות התעמולה וירשמו להם את מקומות ביקורם ויצאו לדרכם.

כחדש ושתים סבבו הצירים במקומות אשר התוו להם, בבואם לאיזה מקום הי' מכנים עצמם בשם „מגידיים” וידרשו מעל הבימה במוסר ויר"ש, הי' אומרים חי' תורה ודרך אגב דברו גם

אודות הכת הפורשת כנפי' ואין עצה ואין תבונה נגדה רק לקרוא את ראשי' לויכוח שיענו על דרכיו מש"ס ופוסקים, וייעצו אשר צריכים לבוא בכתובים עם ווילנא ושקלאָו שיזמינו את ראשי הכת לויכוח.

התחילו מתקבלים ידיעות אשר מכמה ערים ועיריות כותבים לוויילנא ושקלאָו בדרישה להזמין את ראשי הכת לויכוח במקום אשר יגבילו ראשי המנהיגים בוויילנא ושקלאָו.

המרכזים החשאים שבוויילנא ושקלאָו הודיעו אשר בין המנגדים שם שערורי' גדולה כי נתקבלו הרבה מכתבים מקהלות רבות הדורשים להזמין את החסידים לויכוח, וכבר ערכו כמה אסיפות בנדון זה ועדיין לא באו לידי שום החלטה.

אחר חה"פ נתקבלה הידיעה ממרכז החשאי דוויילנא אשר שקלאָו היא נגד ויכוח עם הכת ווילנא להיפך היא עבור הויכוח, והגר"א ז"ל הכריע אשר לא ידרשו ויכוח עם הכת, אבל אם הכת תדרוש אזי מחוייבים עפ"י תורה להשיב להם.

הי' אחדים אשר יעצו לדרוש מאתם בכתב וגם החסידים ישיבו בכתב, ובכן יהי' מפורסם בכל העולם מעשיהם הלא טובים כי בכתב יכולים לכתוב כ"מ שאומרים עליהם מבלי לחקור אם אמת הדבר או שקר, ובטח לא ידעו החסידים מה לענות כי מניין יודעים הם גמרא.

הצעה זו נשלחה לשקלאָו ואחרי אסיפה שדנו בזה בכובד ראש השיבו בשלילה מב' טעמים: א. שיכולים לכתוב רק מה שנודע בבירור וחלק גדול הוא שקר כי הם קרובים יותר אל מקומות החסידים ויודעים כי במה שאומרים עליהם יש חלק דברים של שקר ויש דברים שיש בהם קורטוב של אמת והשאר הגזמה. ב. כי בין החסידים ישנם מופלגים בתורה ובקיאיים בבבלי וירושלמי וכו'.

בחדש אייר ממלא רבינו ידי אחיו הרה"צ מהרי"ל להודיע לאנ"ש כדברים האלה: כי לבו ידאב במאד על מצבם של אנ"ש הקשה מרוב הרדיפות ויודע הוא ברור כי רק דיבה הוציאו עלינו לפני שרי תורה ואשר ע"כ החליט לפנות בכתב כללי לכל הקהלות אשר על ש"ק נחמו יבוא לעיר מינסק ויתעכב שם שבועות ב' או ג' וכל אשר לו שאלה או תמיהה על החסידים ומנהיגיהם יבוא אליו והוא מוכן להשיב על הכל בראיות מן ש"ס ופוסקים.

ידיעה זו נשלחה מיד לכל המרכזים ועל ידם לכל הישובים והקיבוצים ובמשך כאיזה שבועות נודע בכל המקומות.

המרכזים החשאים מוויילנא ושקלאָו הודיעו כי הידיעה ע"ד הויכוח במינסק הלמה ראש בעלי הריב אמנם הגר"א הגיד דעתו שצריכים לשלוח צירים בעלי דעה ויצווה להודיע בשמו לשקלאָו שצריכים להתוכח.

על חה"ש באו הרבה אורחים מפינות שונות וכולם כאחד ספרו דבר הרדיפות הגדולות מן המנגדים על אנ"ש וגרמא בניזקין בעניני פרנסה.

גם גבאי הקדש של צדקת אה"ק התאוננו כי לרגלי המצב הקשה בפרנסה חסר הרבה לעומת השנה העברה, דבר שגרם צער גדול לרבינו ויעשה לע"ע הלואה מיחידים למען מלאות את הסכום החסר וישלח בידי הצירים לאה"ק.

אחר אשר שלח את השלוחים עם כסף התרומה לאה"ק ת"ו יצא לדרכו לאסיפת וואהלין כנ"ל ויסע בחזרה דרך מינסק כאמור, בבואו למינסק מצא כבר הרבה אורחים מהמנגדים אשר באו אל הויכוח, גם קבל הזמנה מבית הקהל לבוא לעמוד בדין, וימאן רבינו לבוא לבית הקהל ויאמר כי יבא לאחד המקומות אשר הרבה אנשים יוכלו להיות נוכחים בעת הויכוח ועפ"י הוראת בי"ד הוגבל מקום הויכוח לאחד הבתי כנסיות.

רבינו פנה אז אל הבי"ד בבקשה היות שא"א להתווכח עם קהל גדול של מאות אנשים, אשר ע"כ הוא מציע אשר המתווכחים יהיו רק אלו אשר ישיבו לו על הקושיות שיציע להם באיזה סוגי' ויפרשו לו הדברים כראוי המה יהיו המתווכחים.

הבי"ד ענה כי יעינינו בדבר, ויקראו לאסיפה חשאית ואחרי משא ומתן ארוך החליטו אשר תחילה ישיב רבינו על השאלות אשר יציעו לפניו ואח"כ יוכל רבינו לשאול את שאלותיו בדברי תורה בינתיים באו למינסק איזה מאות איש ממקושרי רבינו ממקומות הרחוקים לבד מהמרכזים הקרובים, ורבינו הגיד לפנייהם תורה בכית הכנסת ובהיות הבית הכנסת פתוחה לכל, באו לשמוע גם הרבה מהמנגדים ובהם כאלו אשר קוו שיוכלו למצוא בדבריו משהו להתגולל עליו.

התורה פעלה רושם רב על כל השומעים והמנגדים לא מצאו ידיהם ורגליהם, והתפשטה השמועה בעיר כי ראש הכת אמר תורה משיחתן של שרפי קדש והלהיב את כל הלבבות וכה נתגלגלו הדברים מפה לפה, וכל אחד הוסיף נופך משלו עד שהגיעו הדברים לנוסח כזה שהרב של החסידים בעת אמירתו תורה נראו שרפי מעלה עד כי היו כאלה שנלהבו באש של מעלה פתגם בפי ההמון התחיל מהלך שהרב דחסידיים הוא בע"ש³⁵ ומשמשי שרפי קדש.

אבל הלומדים ובני תורה רוח אחרת היתה אתם שמיעת התורה פעלה עליהם באופן נפלא ובתוך הגיעה תשובת הבי"ד אשר אחר שבת קדש יובחרו סגל חבורת לומדים אשר יבחנו את הרב בסוגיות שונות.

במינסק לא הי' עדיין מניין של אנ"ש³⁶ ולפי שבעת ההיא כבר הנהיג רבינו את נוסח התפלה שלו³⁷, מצאו פרנסי הקהלה לנכון לתת מקום לתפלה לרבינו ולהאורחים שבאו עמו שיוכלו להתפלל שם כחפצם.

במינסק הי' מתפללים בוותיקין, ולכן לעת תפלתו של רבינו, בשעה התשיעית כבר היו המתפללים אחר סעודת ש"ק, ויתקבץ קהל רב לשמוע אל הרינה ואל התפלה של רבינו הגדול והחסידים.

בהקדמה). וראה ברשימת רבינו שבהערה 36 (לקמן ע' 000) שבשנת תקנ"ב כבר התפשט נוסח התפלה של רבינו הזקן בכתבי יד. וראה „הגהות לסדור רבנו הזקן” (קה"ת, תשס"ז) ע' 5. ס' „הסידור” (היכל מנחם-מאנסי, תשס"ג) ע' 12.

(35) = בעל שם (דהיינו בעל מופת).
 (36) ראה רשימת רבינו – „דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן” (לקמן ע' 000).
 (37) דהיינו שכבר בתקמ"ג הנהיג את נוסח התפלה שלו, אף שסידור התפלה שערך רבינו הזקן עפ"י נוסח האריז"ל נדפס לראשונה בשנת תקס"ג (ראה שער הכולל

רבינו הגדול התפלל וגם קרא בתורה בעצמו והי' דיקן גדול גם בניגוני הטעמים מה שהפליא את השומעים.

על הרוב הי' רבינו הגדול קורא בתורה בעצמו³⁸ בנגינה מדויקת בדקדוק רב לפי חוקי הדקדוק³⁹, מספרים אשר אף כי מבטאו הי' אשכנזי ולא ספרדי מ"מ הי' ניכר במבטאו הבדל בין ע' לא' ובין ח' לכ' כדרך הספרדים.

בעת קריאתו בתורה הי' עומד לימין מכוסה בטליתו על פניו ולא היו רואים רק הדיקנא קדישא והעולה לתורה הי' עומד לשמאלו⁴⁰, מספרים אשר לפעמים הי' מגבי' טליתו ומסתכל בהעולה לתורה, כמה פעמים אירע שהעולה הי' מתעלף מרוב פחד⁴¹.

חסידי רבינו הגדול היו מספרים שמי שזכה להיות מהקרואים בתורה כאשר רבינו הגדול הי' קורא בתורה זכה לאור גדול.

המנין של רבינו הי' מתפלל מלה במלה, תפלת החול היתה נמשכת כשעה וחצי ולפעמים שעה ושלישית רבעי שעה⁴² ותפלת ש"ק כפליים ויותר מלבד זמן קריאת התורה.

הסדר היפה, המשמעת של החסידים והמקיף הכללי של התורה והעבודה עשה רושם גדול על הקהל שנאסף לראות ולשמע מהנעשה בבית הכנסת שרבינו הגדול מתפלל בו.

במשך יום הקיץ הארוך נתפשטה השמועה בעיר ואין כל פלא אם לעת סעודה השלישית נתקבץ [קהל] גדול אשר לא הכילו כותלי ביה"מ⁴³ ועוד טרם בא רבינו הגדול החליטו להוציא את הבימה מבית הכנסת למען יוכל כל הקהל לשמוע את תורת רבינו, רבים מהנאספים מחו נגד זה ואמרו שאין לעשות כן בשבת מפני טלטול, משא, ואוהל, אבל מרוב הנאספים לא נשמע קולם, וכעודם מדברים והבימה כבר נשאת החוצה.

מהחסידי ר' אבא ז"ל מצאשניק⁴⁴ שמעתי אשר אביו ראה פעמים את רבינו הגדול ואח"כ הי' מקושר לבנו כ"ק אדמו"ר האמצעי, וחותרו הי' מקושר להרה"ק ר' אהרן מסטארשעלע⁴⁵. ר' אבא זה בהיותו בן י"ב שנים נתארש, וכאשר הגיע לבר-מצוה לקחו המיול"ח לסטארשעלע ולפי שחותנו הי' מקורב גדול שם לכן [זכה] גם הוא להתקרבות.

38) ראה גם שו"ת צ"צ או"ח סל"ה ס"ז (מו, ריש ע"ד).
ספר השיחות תרצ"א ע' 227. תש"א ע' 26. תש"ה ע' 64.
ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש (קה"ת, תש"ז. תשנ"ז) ע' 8.
"היום יום" יז אלול.
39) ראה גם ספר השיחות תרצ"ו 54. ספר התולדות שם.
40) ראה ספר השיחות תרצ"א ותש"ה שם.
41) ראה גם ספר השיחות תרצ"א שם. תש"ד ע' 25 – בנוגע הצ"צ.
42) ראה תניא אגה"ק ס"א (קג, א). ספר השיחות תורת שלום ע' 13. ע' 117. ע' 168. תרצ"ז ס"ע 194 ואילך. ספר השיחות ורשימת היומן שבהערה 11.
43) אוצ"ל: ביה"כ.
44) לפי רשימות רבינו בכ"מ* יוצא שנולד לפני תקע"א והאריך ימים.

ראה אודותו: רשימת המאסר בהוספות לספר השיחות תרפ"ז ע' 253; תרצ"ז ע' 213. תש"ח ע' 190. וש"נ.
45) הרה"ק ר' אהרן בן הרה"ח ר' משה הלוי הורוויץ (תקכ"ו – תקפ"ט). ראה אודותו בארוכה בית רבי ח"א רפכ"ו.

* בהיותו נער בשנת תקע"ז-תקע"ט בערך" (אגרות-קודש ח"ג ע' תג). בחורף תרנ"ח סיפר .. את אשר שמע בבחורות בשנת ת"ר או תרי"ג" (שם ח"ד ע' רעו). „[תנ"א] הוא איש בן שמונים ודאי" (רשימת המאסר שם). ברשימה זידן מסופר שבהיותו בן י"ג הי' בפעם הראשונה אצל הר"מ מסטארשעלע [תקכ"ו-תקפ"ט], ושבתנת תרס"ד נתן לרבינו העתקה מדרוש של אדמו"ר הזקן.

מענין מאד סיפורו על דבר היותו בפעם ראשונה ביחד עם המיול"ח אצל הרה"ח ר' אהרן זצ"ל הנ"ל.

דבורו של ר' אהרן – סיפר ר' אבא – הי' להבת אש וכאשר הי' מזכיר שם רבינו הגדול הי' עומד מלא קומתו וזמן פסק מלדבר מרוב דביקותו.

את התורה שאמר הרה"ח הר"א זצ"ל אינו זוכר וגם לא הבין אותם כ"א ראה ושמע ולפי דבריו „האט זיך אריינגיזעצט יר"ש אין הארצען“.

וכשנכנס עם המיול"ח אל הרה"ח הר"א זצ"ל סיפר להם הרה"ח הר"א „ווען מיר זיינען גיווען זיבעצען יאָהרן האָבען מיר זוכה גיווען צו זעהן דעם הייליגען רבי'ן, מיר זיינען גיווען פון דער חברי' וועלכע זיינען גיקומען קיין מינסק און האָבען זוכה גיווען צו זעהן דעם רבי'ן אין דעם מעמד ומצב פון אַ שר צבא ד"ו והתלהב ורץ בחדרו אנה ואנה ודבר לעצמו, געטליכקייט, הייליגקייט, אַי אַי וכה שהה זמן ארוך ואח"כ המשיך סיפורו ע"ד הויכוח אז במינסק.

טויזנטער מענטשען זיינען דאָן געווען אין מינסק אויפן שול הויף און ווען דער הייליגער רבי איז אַרויף אויף [דעם] בימה איז גיפאלען אַ פחד אלקי אויף אַלעמען און מען איז גישטאַנען אַזוי ווי די אידען זיינען געשטאַנען לעבען באַרג סיני.

און – סיפר ר' אבא בשם הרה"ח ר' אהרן – ווען דער רבי האָט אָנגיהויבען די תורה מיט די וערטער שמע ישראל איז דער גאַנצער שול הויף גיווען פאַרחאַפט פון דער הייליגער התלהבות, דעם רבינ'ס אויסזען און זיין קול זיינען גיווען מאויים'דיג און אויף אַלעמען איז געפאלען אַ אימה ופחד של יר"ש.

* * *

בשנת תרס"ד⁴⁶ באחד הימים בהיות רוחו של ר' אבא טובה עליו נתן לי העתקה מן הדרוש שאמר אז רבינו הגדול במינסק כפי אשר מצא בהניירות של עזבון חותנו ז"ל שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד⁴⁷, שמע ישראל⁴⁸ אַ איד דערהערט אַז הוי' אלקינו, אַז כחנו וחיותינו⁴⁹ איז שם הוי', יו"ד חכמה, ה' בינה, ו' מדות, ה' מלכות⁵⁰, ה' אחד ווי אַלץ איז מיוחד באחדות גמורה.

נאָר דאָס איז דאָך אַלץ מצד הנשמה וואָס איר השגה איז ראי' אלקות כמוחש, אָבער אַז די נשמה קומט אַראָפּ אין גוף, און אפי' אַז מוחו איז ממולא מיט תורה איז דאָס אַלץ אין השגה, איז די עצה היעוצה תשובה לאהפכא חשוכא דהשגה לנהורא דהתפעלות הלב.

46 ראה הערה 44.

47 ואתחנן ו, ד.

48 ראה גם ד"ה מעין גנים, מים רבים, ויבוא עמלק –

תרי"ץ. סה"מ תרצ"א ע' קכד. תרצ"ו ע' 130. ע' 135. תרח"ץ

ע' רכג. אגרות קודש ח"ג ע' תקלג. ספר השיחות תש"ז ע'

91. „היום יום" יב חשון.

49 ראה לקו"ת שלח מ, ג. בלק עג, ג. ר"ה סב, ד.

50 ראה תקו"ז בהקדמה (ו, ב). עץ חיים שער ג (שער

סדר אצילות למהר"ח) פ"א. שער מב (שער דרושי אבי"ע)

פ"א-ב. שערי קדושה להרח"ו ח"ג שער א. תניא אגה"ת

פ"ד.

וכאשר יתבונן האדם שנשמתו והוא שליחי הקב"ה להאיר את חשך העב הכפול ומכופל דעה"ז הגשמי ולעשותו בעבודתו בתורה ותפי' וקיום המצוות באהוי"ר לכלי לאלקות כדכתיב⁵¹ נר הוי' נשמת אדם, כמו שהנר מאיר חשך הבית, כן הנשמה ע"י העבודה דתומ"צ מאיר חשך העולם, וע"ז כתיב⁵² והי' ברכה בקרב הארץ להמשיך בחי' ברוך הוי' מן העולם⁵³ להיות גילוי שם הוי' מעלמא דאתכסיא לעלמא דאתגליא⁵⁴, וגילוי זה הוא שיהי' התפעלות בלב האדם מקרב איש ולב עמוק לצאת הנפש מנרתיקה ולהיות כלתה⁵⁵ נפשי להוי' וזהו הוי' אחד.

וכאשר האדם יעמיק דעתו שעה ארוכה כי מצד הנשמה אין שום מניעה בעבודה זו אלא שגופו החומרי ושכלו הגם והקר מעכבו, ויעמיק להתבונן בגודל עונש של שליח המלך שמעוות שליחותו וגודל עוצם ההיזק שגורם בכל עניני המלוכה ובפרט בשליחותו של ממה"מ הקב"ה אשר בגלל זאת יתרחק מהיכלא דמלכא עילאה ויבא בגלגולים רבים, ואז עוד כולי האי ואולי, וכתיב⁵⁶ היום לעשותם הנה יתלהב ויתלהט בלהבת שלהבת בצעקה פנימית אליך הוי' נפשי אשא⁵⁷ ושב ורפא ל⁵⁸.

החסיד ר' אבא כשהי' מספר לי סיפור זה, הי' מתלהב כולו והי' אומר כי אף שאח"כ זכיתי לראות את אדמוהא"מ ולהתקשר לאדמו"ר בעל הצ"צ מ"מ לעולם לא אשכח את אשר ראיתי ושמעתי אז מפי החסיד – א' חסיד, א' צדיק, א' קדוש וטהור, א' בער ניט קיין רבי – הר"ר אהרן, כשחזר את מא' רבינו הגדול הנ"ל, הי' בשעה ההיא כמו בשמעו דבר ה' יוצא מפי קדש הקדשים רבינו הגדול, וכאשר סיים את המא' אמר, און פון יעמולט אָן זיינען מיר צוגיבונדין בקשר של קיימא.

ש"ק ההוא טיהר את האויר במינסק ופעלה השפעה מרובה על כל הקהל וביותר על בני התורה, וביום הראשון יצא כרוז מטעם הבי"ד כי ביום השלישי יהי' ויכוח של פלפול בעניני תורה עם רבם של הכת.

הרה"צ ר' יצחק אייזיק בהר"ד⁵⁹ ז"ל⁶⁰ – נולד בסמילאָוויטש בשנת תקכ"ח והי' רב ואב"ד

51 משלי כ, כז.

52 ע"פ לך לך יב, ב (והי' ברכה); ישעי' יט, כד (ברכה בקרב הארץ). וראה לקו"ת ואתחנן ב, א.

53 תהלים קו, מת. דברי הימים א טז, לו.

54 ראה לקו"ת ואתחנן שם. בלקו"ת פ' ראה יט, ב מציינו לזח"א ויצא קנת, ב.

55 ע"פ תהלים פד, ג.

56 ואתחנן ז, יא ובפרש"י. עירובין כב, א.

57 תהלים כה, א.

58 ישעי' ו, י.

59 בְּהַרְדָּ (ראה שיחות כסלו תרצ"ג, בתורת מנחם

רשימת היומן ע' ש).

60 בעה"מ שו"ת פני יצחק. כשבעים וחמש שנה ישב על כסא הרבנות, חמש עשרה שנה בהעיירה אָסטראָוונע – הסמוכה לעיר וויטעבסק. וששים שנה על כסא הרבנות בעיר וויטעבסק*. – ראה אודותו „התמים" חוברת ד ע' כח [קעט, ב] ואילך. ספר השיחות קיץ ה'ש"ת ע' 78. תש"ו ע' 47. ב„התמים" שם, שאביו הי' הרב ר' ישעי' מתמיד (תלמידו של בעל סדר הדורות). בחתימתו שמופיעה בהסכמה ללקו"ת זיטאמיר, תרי"א: יצחק אייזיק במהר"מ בהר"ד ז"ל.

* בדף השער של ספרו שו"ת פני יצחק שהי' אב"ד ונשיא עדת ישראל בק"ק וויטעבסק כשמונים שנה.

בעיר וויטעבסק ונפטר שם בן צ"ח שנה⁶¹ בשנת תרכ"ו, וכ"ק אדמו"ר מוהר"ש נסע לוויטעבסק ללוותו לבי"ע⁶² כי ידידות גדולה היתה ביניהם⁶³ – סיפר להוד כ"ק אדמו"ר מוהר"ש אשר אז בשנת תקמ"ג הי' הוא בן ט"ו שנה והי' תל' מובהק אצל הראשישיבה ר' זעמיל סטוצקער⁶⁴ – מי הוא לא אדע⁶⁵, כ"ק אדמו"ר הי' מספר שכשהי' ר' אייזיק הנ"ל מזכירו פלעגט ער זיך פאָרגיין⁶⁶, – ומפני שהי' מן התל' המובחרים אצלו לקחו ר' זעמיל אתו יחד עם עוד חמשה תל' לנסוע למינסק אל הויכות, ר' זעמיל כבר הי' אז זקן בן שמונים וגאון מפורסם, ומבלי הבט על זקנותו נסע יותר על מאה וויאָרסט בכדי לנסות את רבן של הכת.

אם יזכני השי"ת – אמר לתלמידיו – להציל את רבן של הכת מרשת של מינות שנפל בה בטעות – כי לפי התורה שאומרים בשמו ניכר שהוא למדן ורק מעשה שטן הוא שנפל למינות – אז בבואי לעוה"ב אדרוש עוד נתח לויתן בעבו"ז.

בבואינו למינסק – סיפר הרה"ח ר' אייזיק לכ"ק אדמו"ר – כבר הי' שם הרבה אורחים שבאו עפ"י צווי הגר"א וקריאת חכמי מינסק, וכן הרבה מהחסידים, וביום ב' לביאתי בא גם רבינו הגדול אבל היתה אזהרה גדולה אלינו שלא ללכת אליו ולא להפגש עם אנשיו, והעובר יוקנס.

ביום השני היתה התועדות גדולה מן האורחים הגאונים, והזקנים שבהם ישבו בראש, בין הזקנים ביותר: – הרה"ג ר' אייזיק הי' קוראם בשם ולא אדע אם ביאר גם מהותם, אנכי קבלתי רק השמות הללו, – ר' צאָלקע, ר' שמעו'לע, ור' זעמיל הנ"ל, ר' צאָלקע הי' מהלומדים הראשונים אצל הגר"א בהיותו צעיר לימים, הי' בקי בש"ס רש"י ותוס' בע"פ באותיותיהם ממש, והי' קצר הראות ורוב לימודו הי' בע"פ בקול ובזמרה כקורא בספר, ר' שמעו'לע הי' בקי בכבלי בטוב אמנם עיקר גאוניותו הי' בירושלמי ורמב"ם וגם הי' בעל סברא גדול, ור' זעמיל נוסף על גאוניותו וגודל שקידתו הי' איש תמים, לא הי' מסתכל חוץ לד' אמותיו ולא שח שיחה בטלה מימיו, ר' זעמיל – סיפר הרה"ג ר' אייזיק – הי' בקי גם בקבלה כי ישב

61 בדף השער של ספרו הנ"ל: שנתיו כמאת שנה. ב"התמים" שם ע' ל [קפ, ב] שרבינו הזקן בירכו באריכות ימים. וראה גם השיחות תש"ח ע' 250.
62 = לבית עולמו.

63 בהסכמת כ"ק אדמו"ר מהר"ש לספרו הנ"ל כותב: „ידידנו הרה"ג המופלג וכו' מהר"א ז"ל מוויטעבסק”. ב"התמים" שם ע' כט [קפ, א]: אהבה גדולה וחביבה יתירה שרוי' בין הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק אדמו"ר מוהר"ש, ובין הרה"ח הר' יצחק אייזיק, כי הוד כ"ק אביו אדמו"ר אדמו"ר צמח צדק מחבב מאד את הרה"ח הר' יצחק אייזיק, ויכתרהו בשם הבעל הוראה והפוסק הר' יצחק אייזיק, להיות כי הרה"ח הר' יצחק אייזיק ישב אצל הוד כ"ק רבינו הזקן ביחוד לברר כל עניני ספיקות בהוראה הלכה למעשה בכל הדי' חלקי שולחן ערוך.

64 אשתו של ר' זעמיל היתה אחות אמו של ר' יצחק אייזיק „התמים" שם ע' ל [קפא, א].

65 כ"ה בהעתקה שלפנינו, אבל במאמר „אבות החסידות" ב"התמים" (שבהערה הבאה) שנכתב (בשנת תרצ"א) לפני רשימה זו כותב אודותו באריכות. ואולי חסרות כאן כמה תיבות. או, שבין כתיבת „אבות החסידות" בשנת תרצ"א להדפסה ב"התמים" בשנת תרצ"ו הוסיף רבינו פרטים בענין זה. וראה הערה הבאה.

66 בהעתקה שתח"י נוסף כאן: (להעיר שבקובצי התמים* במאמרי אבות החסידות שם באריכות יותר). ולכאורה היא הוספת המעתיק, וראה בהערה הקודמת.

* „התמים" שם ע' לב [קפא, ב] ואי"ל.

יומן כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ט

כחמשה שנים בתור פרוש בישיבתו של הגאון ר' יחיאל בעל סדר הדורות במינסק ולא עברה עליו לילה א' שלא הי' קם לחצות, ומשבת לשבת לא טעם טעם בשר.

על ההתועדות הנ"ל התירו ראשית כל הנידוי שנידו בשנת תקל"ב⁶⁷ את כל תל' הה"מ ממיעזריטש וכל הנוהים אחריהם, אח"כ פתח ר' צ'אלקע בקול בוכים וידבר לפני הנאספים ע"ד התחדשות כח המינים ואשר מעשה שטן מצליח ונמשכים אחריהם הרבה אנשים וגם הרבה לומדים ויודעי תורה ויר"א על פניהם ורק בטעות נמשכים אחרי דעות משובשות שלהם, וא' מהנאספים קרא ע"פ את רשימת החטאים של הכת.

ושלוחים באו מן הבי"ד ויודיעו להועידה מהנעשה בעיר, כי הרבה בני תורה אימשכי אבתריהו ואשר הרב של הכת אמר תורה ב' פעמים, והראה מעשה כשפים כי בעת אמירתו נראו מלאכים, גם ישנם עדים כי חללו את הש"ק בפרהסיא כי טלטלו את הבימה מביהכנ"ס אל החצר.

ר' זעמיל בכה בכי רב על הצרה הגדולה, אח"כ החליטו מי ומי יהי' הבוחנים את הרב בלימוד ויסדרו את כל דברי הנסיון שיבחנוהו, וגם החליטו אשר יום הויכוח יהי' יום צום ואמירת סליחות.

* * *

היום הגדול בא, הבי"ד בא אל מקום הנועד, רבינו הגדול בא בלוויית ב' אחיו הגאונים הנ"ל וגם איזה מהחסידיים הבאים בימים והרבה אברכים צעירים.

בבוא רבינו הגדול פנו לו מקום ללכת אל מקומו שיעדו לו טרם גשתו למקומו כו', חיל ורעדה אחזתנו – סיפר ר' אייזיק – בשמעו את קולו הרועד באמרו הפסוק⁶⁸ ואני ברוב חסדך וכשהגיע למילת ביראתיך נפל פחד על כל הנמצאים באותו מעמד, אח"כ ישב רבינו על א' הספסלים שעמד קרוב למקומו ויאמר את המזמור קל"ד בתהלים, ובגמרו עמד וילך אל מקומו המיועד לו.

נפלאתי – סיפר ר' אייזיק – לראות כי גם שערה א' לבנה לא נראה בזקנו. אחרי כן נגשו אל הבחינה והנסיון, שערך כח' שעות, ורבינו השיב על כל השאלות במתק שפתיים ובשפה ברורה.

הגדולים הבוחנים נתפלאו על עומק שכלו ותוקף זכרונו ובקיאותו הנפלאה להגיד כל דבר בלשונו.

ככלותם לבוחנו, אמר רבינו אשר יש לו איזה ענינים בלימוד וחפץ להרציא אותם לפני הגאונים הבוחנים.

לשמע שאלות רבינו הגדול הוטל סער בין הלומדים והבי"ד הכריז המשך הויכוח נדחה

67.000. ספר השיחות תש"ב ע' 32.
68. תהלים ה, ת.

67. ראה אגרות קודש אדמו"ר הזקן ח"א ע' קמד.
"דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן" (לקמן ע')

ליום המחרת, ועכשיו יתפללו מנחה בקריאת ויחל כי הבי"ד וכל המשתתפים בו יכוח מתענים על אשר הוכרחו לשבת יחדיו עם מי שהי' בנידוי מכבר.

נשבר ונדכה מן התענית – סיפר ר' אייזיק לכ"ק אדמו"ר – בא מורי ר' זעמיל אל האכסניא, ועייף ויגע מן העיונים הגדולים במשך היום ויאמר לתלמידיו כי כנסי' זו היתה מעין לשכת סנהדרין, ואשר הרב של הכת הוא גדול בתורה ובעל מוח חריף ורחב אבל כפה"נ איזה דבר רע קרה לו ר"ל.

אחרי אשר טעם מעט אמר לכולנו שלא יכול לתפוס היטב שאלותיו של רבן [של] הכת וע"כ חפצו מחר בבקר להתראות אחר ותיקין עם חבריו ר' צאלקע ור' שמעון/לע.

השמועה התפשטה כי רבן של החסידים השיב על כל השאלות ששאלו אותו, אבל על השאלות ששאל הוא את הגאונים לא מצאו מענה ודחו הדבר ליום השני והתרגשות גדולה נראתה בין הלומדים המנגדים.

ביום השני אחר תפילת ותיקין התועדו הגאונים לישא וליתן ביניהם על מצב הדברים בכלל ועל שאלותיו של רבינו בפרט.

ר' זעמיל התעסק בשאלותיו של רבינו ואחרי העיון התאנח ויאמר שהרב שלהם הוא חריף גדול ובעל סברא גדול ואשר הוא אינו מוצא ישובים לשאלותיו.

בינתיים בא[ו] צירי הבי"ד ויאמר[ו] כי שמועה נתפשטה בעיר אשר הרב של הכת נצח ואשר ע"כ מוכרח הדבר להתאסף קודם חצות ולסדר תשובות נכונות על כל שאלותיו, הגאונים נתאספו יחד ויתפללו ביניהם ובשעה הרביעית הלכו כולם אל מקום המיועד לויכוח, הביה"מ הי' כבר מלא מפה לפה, ושליח הבי"ד הלך להזמין את הרב.

בהכנס רבינו הגדול הושלך הס בביה"מ, רבינו נהג כדאמתמול וביושבו על מקומו עמד ר' צאלקע ויכריז: בשם הבי"ד ובשם הגאונים הנאספים פה הנני דורש מן הרב של הכת שיתן מענה ברורה ע"פ תורה על מנהגים החדשים אשר הנהיג הוא וחביריו, כי חושדים אנו אותם בשרש פורה ראש ולענה⁶⁹ הש"צ ימ"ש⁷⁰.

רבינו הגדול עמד על מקומו ויאמר: ע"פ החלטת הבי"ד הותנה בינינו שמראש הנני צריך להשיב על השאלות אשר ישאלוני הגאונים הנאספים, וצריכים להשיב על השאלות אשר אשאל, על אשר שאלוני כבר עניתי ועכשיו הנני מוכן ומזומן לשמוע את אשר ישיבו לי על שאלותי ואח"כ אשיב בעזה"י תשובה ברורה על החשדים שחושדים אותנו, ואוכיח אי"ה מן התורה שדרכנו אמת וצדק, אנכי קיימתי פסק בי"ד והנני דורש ע"פ התורה כי גם הצד השני יקיים פסק בי"ד ויענה על כל שאלותי בעניני התורה.

סער גדול קם בין חברי הבי"ד, אלו אומרים שלא להתווכח בסברות באנו כ"א לברר את

ואילך. הובא בבית רבי ב, דבר אל הקוראים" ע' 8. שם ח"א פ"ד (ד, ב).

(69) נצבים כט, יז.

(70) ראה מצרף העבודה (קעניגסבערג, תרי"ח) יז, א

הדרכים החדשים אשר הנהיגו החסידים, והללו אומרים שצריכים תחילה להשיב על שאלות הרב.

לסוף אחרי שעה ארוכה של קטטה ומריבה הכריז הבי"ד כי ע"פ דינא בגמ'⁷¹ שמעתתא בעי צלותא ואין הזמן גרמא, ע"כ החליט הבי"ד כי על שאלות הרב יתראו הגאונים בזמן אחר ועכשיו יבררו את הקושיות שישנן על דרכי הכת.

רבינו הגדול קם ממקומו ויאמר: גאוני ישראל! שמעתתא דא – שדוחים בקנה – מרפסן איגרי כדפרש"י במקומו בקידושין ס"ג ע"ב⁷², בפעם הראשון כשבאתי למורי הה"מ ממיצוריטש שאלתיו ענין זה שהצעתי לפניכם ויען אותי כזה: ויחזור את המענה של הה"מ עם ביאור ארוך שנמשך זמן ארוך.

הבי"ד וחביריו מצאו עצמם נעלבים והגאון ר' שמעון'לע יצא בדרוש ארוך ויבאר שדרכי הקבלה הם סכנה גדולה ורבים חללים הפילה⁷³, ומצינו גדולי התנאים ומ"מ נפגע⁷⁴ בדעות, וע"פ הידיעות שישנם אצל הבי"ד נחשדת הכת הזאת בדברים שכות⁷⁵, ולכן מכריזים אנחנו בשם התורה ובשם גדולי ישראל שהכת הזאת היא נגד התורה.

כרגע נהפך הביהמ"ד לים זועף והרעש הולך וגדל, הייתי אז בעל-כח גדול – סיפר ר' אייזיק לכ"ק אאזמו"ר – ודחקתי עצמי בין המריבים ולא יכולתי לעמוד על דבריהם, הללו צועקים מדוע לא ביררו את הטענות, והללו צועקים כי מנוודים המה ואסור לבוא עמהם בדברים.

קשה לתאר את הרושם הלא טוב שעשה הדבר על בני התורה והרבה מהאברכים שהי' באותו מעמד החליטו לנסוע אל רבינו ולהתקשר אליו.

מורי ר"ז אומר שהתנהגו עם החסידים שלא כדין, ומצטער ע"ז מאד ורואה הוא שהרבה שקרים טפלו על החסידים.

זאת היתה הפעם הראשונה – אמר הרה"ג ר' אייזיק – אשר שמעתי מפי מורי השם חסידים כי בכל עת הי' מרגלא בפומי' „הכת רחמנא לישזבן“.

מורי [ר'] זעמיל שהה אז במינסק, ושיחה היתה לו בענין זה עם הגאון ר' חנוך העניך שיק משקלאו⁷⁶, ושניהם החליטו כי לא טוב עשה הבי"ד עם ההכרזה הנ"ל, והגאון ר' העניך שיק אמר מיין פנחס⁷⁷ זאָגט אַז ער וועט אַוועק פּאַרען צו די חסידים⁷⁸.

71 מגילה כת, ב.

72 וז"ל רש"י בקידושין שם: משברות גגין ועליות, כלומר קשות לשומעיהן שאינם מבינים טעמם.

73 משלי ז, כו.

74 אוצ"ל: נפגעו. או: נפגמו.

75 אוצ"ל: בדברי שבתאות.

76 הגאון הרב חנוך העניך ב"ר שמואל שיק אבד"ק שקלאו. דור ישיבי לבעל התו"ט. נפטר בשנת תקס"ט. נתן הסכמתו להדפסת ספר הלכות תלמוד תורה של אדמו"ר הזקן בפעם הראשונה בשנת תקנ"ד (ראה רשימת רבינו –

„דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן“ (לקמן ע' 000).

77 ר' פנחס רייזעס בן הגאון הרב חנוך העניך שיק. נפטר בליובאוויטש בערך שנת תקפ"ה. ראה אודותו – בית רבי ח"א פכ"ו (ע, ב). הוספות למאמרי אדמו"ר הזקן – הנחות הר"פ ז"ל ע' קצא. וש"נ. ספר השיחות תרצ"ו ע' 55 ואילך. שם ע' 126. תש"ו ע' 4. וש"נ. רשימת רבינו שבהערה הקודמת.

78 ראה ספר השיחות תרצ"ו (ע' 66. ע' 126) שכבר בתק"מ נסע ר' פינחס לאדמו"ר הזקן בליאזנא. וראה לקמן ע' לח. בית רבי ח"א פכ"ד (ס, סע"א ואילך).

אנכי – סיפר הרה"ג ר' אייזיק – הייתי עוד אצל מורי ר' זעמיל לערך ג' שבועות, ואח"כ גיליתי את אזנו שבדעתי לנסוע לליאָזנא אל הרב של החסידים, כ"ז⁷⁹ שתק ולא השיב מאומה וכעבור איזה ימים נתן לי את הסכמתו ויברכני על דרכי.

* * *

אחר חה"ס באתי לליאָזנא ואז מצאתי עוד איזה אברכים שהכרתים במינסק שם בעת הויכוח, גם באו איזה אברכים משקלאָוו וביניהם ר' פנחס בנו של ר' העניך שיק הנ"ל, ולמדתי שם כל החורף לא כשאר האברכים שלמדו רק ג' חדשים כחוק הקצוב.

דודנו הגאון מהרי"ל, אחי רבינו הגדול, סיפר לכ"ק אדמו"ר הרה"ק בעל צ"צ אשר בעת הויכוח במינסק הנה ביום הראשון הי' בשמחה גדולה יען כי הכינו קושיות גדולות עצומות ועיונים גדולים אבל כ"ק רבינו השיב על הכל בשפה ברורה וביום השני כאשר חזר ושאל את שאלותיו נתכעסו המנגדים מאד וכאשר סיפר את תשובת הה"מ ממיעזריטש על שאלותיו נתיישבו ושמעו בהקשבה. ואז בפעם הראשונה ראיתי – סיפר הגרי"ל – את גודל בקיאותו של כ"ק אחי, ואחינו ר' מרדכי אמר לי אילו באנו לשמוע אלא דב"ז דינו.

תלמידו הגדול של רבינו ה"ה הרה"ח המפורסם לשם ולתהילה ר' פנחס שיק משקלאָוו הנ"ל, כ"ק אדמו"ר בעל צ"צ אמר עליו⁸⁰ שהי' בור סיד שאינו מאבד טפה⁸¹ והי' מדייק בלשונו של כ"ק רבינו הגדול, באוצר כתבי היד שלנו ישנו ספר אחד כתבים הנחות שלו אבל אינם כתב ידו ממש. כ"ק אדמו"ר אדמוהא"מ בנו של רבינו הגדול הוא הי' כותב⁸² בשני אופנים⁸³ א: הדרושים כמו שאמרם אביו כ"ק רבינו אבל כתובים בסגנון ארוך יותר מכמו שכתבם ר' פנחס הנ"ל, ב: ביאורים על המאמרים, הביאורים הי' בשני אופנים א: מה שמע מכ"ק רבינו הגדול פעם על שאלותיו ופעם על שאלת הלומדים האברכים המחונכים על ידו או שאלות⁸⁴ אחותו פריידא⁸⁵. ב: ביאורי עצמו. דודינו הרה"ח ר' משה⁸⁶ – בן זקונים של רבינו הגדול – תמונת האותיות של כתב ידו דומה לכ"י של דודינו מהרי"ל וכ"ק אדמוהא"מ, אמנם סגנונו הוא אחר, ומעלה נפלאה יש בהנחותיו שעפ"י הרוב רשום על כל מאמר הזמן שנא⁸⁷.

(79) = כמה זמן. או אוצ"ל: ר"ז [=ר' זעמיל].

(80) ראה ספר השיחות תש"ח ע' 246. וראה גם רשימת רבינו – „דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן" (לקמן ע' 000). ספר השיחות תרצ"ו ס"ע 126.

(81) ע"פ אבות פ"ב מ"ט.

(82) ראה רשימת רבינו (לקמן ע' 000).

(83) ראה גם אגרות קודש ח"ג ע' תכד. מאמר ד"ה לויתן זה יצרת דש"פ שמיני תשכ"ה.

(84) ראה בית רבי ח"א פכ"ד (גז, ב).

(85) בתו הבכירה של אדמו"ר הזקן (תקכ"ד-טז סיון תקע"ג (ראה לקמן ע' 000)).

(86) בנו הצעיר של אדמו"ר הזקן. – ראה אודותו רשימת רבינו – „דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן" (לקמן ע' 000).

(000). ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש (קה"ת, תש"ז. תשנ"ז) ע' 74. שם ע' 106. שיחת שמח"ת תרח"ץ. ספר השיחות תש"ט ע' 315. וש"נ.

(87) במכתב ח"י שבט שבהערה 92 (אגרות קודש ע' שכ"א): „כתבי ר' משה נ"ע נמצאים אצלי בכ"ק שבעה כרכים, וכלם הנחות ששמע מרבינו הגדול, ובאיזה מקומות כותב שאינו מדייק כ"כ בלשונו, ולפעמים כותב שמצד רוב ההתפעלות לא הי' יכול לתפוס הלשון בדיוק, ולפעמים כותב (במוסגר) הערות וביאורים משלו". וראה שיחות: סיון תרצ"א (תורת מנחם רשימת היומן ע' ריג). שמח"ת תרח"ץ (ושם, שהשאייר אחריו י"א ביכלעך של הנחות מאדמו"ר הזקן וב' מאמרים שלו). רשימת רבינו שבהערה 90.

כ"ק אדמו"ר בעל צ"צ, תמונת האותיות של כתב ידו בעת ההיא דומה לתמונת כ"ק של דודינו מהרי"ל ודרוש עיון גדול להבחין ביניהם.

חמשה המניחים האמורים⁸⁸ הי' בחמשה זמנים שונים, הראשון הי' דודינו הרה"צ מהרי"ל בשנים הראשונות של נשיאות רבינו עד שנת תקנ"ה לערך, השני הרה"ח ר' פנחס משנת תקנ"ד עד שנת תקס"ד לערך, השלישי כ"ק אדמוה"א"מ משנת תקנ"ה לערך⁸⁹, הרביעי כ"ק דודינו ר"מ משנת תקס"ג לערך⁹⁰, החמישי כ"ק אדמו"ר בעל צ"צ משנת תקפ"ה⁹¹ לערך.

ולוא השריפות הנוראות – ל"ע – אשר עשו שמות בעת ההיא בערים הקטנות הי' נשאר לנו כעת עשרות אלפי כ"ק, אבל לדאבון לבנו נאכדו בעת השריפות השונות כמה מאות כרכים וכמה מאות חבילות של כתבי יד קדשם של הוד כ"ק רבותיה"ק כמבואר בא' ממכתבי⁹² המדבר בארוכה על האבידות הללו – חבל על דאבדין.

דורו של רבינו הגדול הוא דור ג' לתורת מורנו הבעש"ט ושיטתו, ודור ראשון לתורת החב"ד.

שלושה דורות אלו אחוזים זב"ז כטבעות בשרשרת, ע"פ מכתבי הגניזה החערסאנים⁹³ הנה ח' שנה נתעכב רבינו מורנו הה"מ ממיעזריטש אצל מורו הבעש"ט במעזיבוז ובמשך זמן זה הוא עוסק בעבוה"ק בהתפשטות תורת רבו ושיטתו, ולערך במשך זמן זה נוסע רבינו הגדול למיעזריטש⁹⁴ ועוסק בעבוה"ק בהתפשטות תורת רבו הה"מ.

ביאתו של כ"ק רבינו האמצעי לליובאוויטש והתיישבותו שמה בשנת תקע"ד⁹⁵ כשוך

כו [ס, ב] ואילך), והבעש"ט נסתלק יום א' דחג השבועות תק"ך.

94 אדמו"ר הזקן הלך למעזריטש בשנת תקכ"ד (ראה ספר השיחות תש"ו ע' 23, וש"נ), והסתלקות המגיד היתה ב"ט כסלו תקל"ג.

בשיחת כח מ"ח תרצ"ה (תורת מנחם רשימת היומן ע' שנח): „אדמו"ר הזקן הי' אצל הרב המגיד י"א שנה כנגד י' ספירות עם ספירת הכתר. ל"ב חדשים. – לכאורה הכוונה, שבמשך י"א שנים שהי' אדמו"ר הזקן תלמידו של המגיד*, הנה הזמן ששהה במחיצתו בפועל הוא ל"ב חדשים (ראה הערת המו"ל ברשימת היומן שם).

95 אדמו"ר האמצעי קבע דירתו בעיר ליובאוויטש ביום ב', פרשת נצבים-וילך, י"ח אלול תקע"ג (אגרות-קודש ח"ג ע' תקב ואילך. ספר השיחות קיץ ה'ש"ת ע' 95. ועוד). ההתיישבות בקביעות היתה בחודש מרחשון שנת תקע"ד (ראה שיחת י"ט כסלו תרצ"ג ס"ח (לקו"ד ח"א יט, א). ספר השיחות שם בהערה. וראה ספר השיחות תש"ט ע' 322. וש"נ).

(* בחשבון י"א שנה נכלל גם משך זמן קודם בואו למעזריטש כאשר התכוון לכך.

88 ראה גם אגרות-קודש שבהערה הקודמת. ח"ד ע' עט. ספר השיחות תרצ"ו שם.

89 ראה אגרות-קודש שבהערה 83.
90 ראה רשימת רבינו (לקמן ע' 000).

91 כ"ה בהערתה שתח"י. בראשי פרקים מתולדות הצמח צדק (דרך מצותיך ריא, א): „משנת תקס"א התחיל לרשום את החידושי תורה – בנגלה ובנסתר – מה ששמע מזקנו, בהוספת ביאורים משלו". ב„היום יום" בתחילתו: „תקס"ב – מתחיל לכתוב חדושי תורה בנגלה ובדא"ח מה ששמע מהוד כ"ק זקנו וחדושיו בבאורי הענינים". באגרות-קודש שבהערה 87 (ע' שכב ואילך): „מאמרי אדמו"ר הצ"צ מתחילים משנת תקס"ו שכתב לעצמו .. ומתקפ"ו ואילך עד שנת תרכ"ו ישנם מאמרי הצ"צ שע"פ הרוב מסודרים הם ע"פ סדר פרשיות השבוע".

92 ראה מכתב ח"י שבט תרצ"א (אגרות-קודש ח"ב ע' שכג ואילך). י"ב אייר ובדר"ח תמוז תרצ"ה (אגרות-קודש ח"ג ע' שמג. ס"ע שפז ואילך)*. ועוד.

93 כנראה הכוונה למ"ש במכתבי הגניזה שבשנת תקי"ב הגיע הרב המגיד להבעש"ט („התמים" חוברת ב ע' 1).

(* ראה לעיל הערה 1.

מלחמת נאפאָלעאָן, הרעישה את כל חבל מדינת רוסיה הלבנה וליטא ושמש חסידות חב"ד התחיל לזרוח בכל תוקף עינו⁹⁶ הדרתו.

בחדשים הראשונים להתיישבותו בליובאוויטש נתווספו הרבה אלפים חסידים כמבואר באחת מרשימותי⁹⁷ כפי ששמעתי מפי אנשים אשר אבותיהם הי' באותו מעמד.

כב' שנים לערך אחרי התיישבותו בליובאוויטש נחלה והוכרח לנסוע משנת תקע"ו ע"פ ציווי הרופאים לקאַרלסבאַד⁹⁸, בנסיעה זו בחזירתה עבר דרך כמה ערים וכפרים מקומות מושב אחב"י ויירא ויתבונן אשר מצבם הכלכלי ברע הוא ויערוך בחזירתו מקאַרלסבאַד מכ' גלוי בהצעה לאנ"ש על אודות ההכרח להתעסק בעבודת האדמה ומלאכות יד⁹⁹.

ובשנת תקע"ז בקיץ בנסוע אלכסנדר הא' קיסר רוסיה מפטרבורג לקיוב דרך וויטעבסק ובאבינאָוויטש – זו האחרונה היתה אז עיר המחוז של ליובאוויטש – הוזמן גם כ"ק אדמוהא"מ להיות בין הבאים לקבל פני הקיסר¹⁰⁰.

כ"ק אדמוהא"מ השתמש בהזדמנות זו ויגש לפני הקיסר בקשה להיטב מצב אחינו הכלכלי, ולתת להם שטחי אדמה לעבודה ולשמירה ולתת להם האפשרות להתיישב במקומות אשר יתנו להם חבל אדמה¹⁰¹, כ"ק אדמוהא"מ לא ידע שפת המדינה, ולכן הי' אחיו הר"מ, שידע הרבה שפות, מככלל הענין ובא בדברים עם שרי המלוכה שזה גרם אח"כ לויכוח הדתי שתוצאותיו הי' אשר הוכרח להתעלם וב"ב העתיקו מושבם לאה"ק ת"ו¹⁰⁰.

בקשת כ"ק אדמוהא"מ נתמלא, וכעבור כאיזה חדשים הודיעוהו כי יצא דבר מלכות: (א) לתת שטחי אדמה בחבל חערסאָן חנם אין כסף למושבות בשביל אחב"י לפי מכסת הנפשות. (ב) לתת לכל משפחה סכום ידוע לבנין בתים ורפתים. (ג) להושיב בכל מושבה רופא ובית מרקחת ורופא בהמות הכל ע"ח הממשלה על משך ה' שנה מיום הווסד המושבה. (ד) הנוסעים לחבל חערסאָן להתיישב על האדמה הנה ימי נסיעתם ממקום מושבם עד בואם לאחוזתם מחויבים כל פקידי הערים מהכפרים שיעברו דרך שם להספיק להם קמח לאנשים ותבן ומספוא לבהמתם.

96 אוצ"ל (כמ"ש לקמן): ע"ז.

97 ראה מכתב י"ב אייר שבהערה 92 (אגרות קודש

ח"ג ע' שמה).

98 ע"ד ביקורו של אדמו"ר האמצעי בקאַרלסבאַד קיץ תקפ"ה – ראה אגרות קודש אדמו"ר האמצעי ח"א ע' רעט. בית רבי ח"ב פ"ג. – קאַרלסבאַד הנזכר שם, זהו קאַרלסבאַד שבחוץ לארץ [חוץ למדינת רוסיה]. כי, גם אחת מאחוזות ר' ישעי' ברלין בטאַראַפּיעצער אויפֿזוד [בפרוורי העיר טאַראַפּיץ], נקראת כך [קאַרלסבאַד], ואדמו"ר האמצעי נסע לשם – [קאַרלסבאַד] של ר' ישעי' ברלין – משך שנים אחדות" (שיחות סיון מנ"א תרצ"ב (תורת מנחם רשימת היומן ע' רנ)).

99 ראה אגרות קודש אדמו"ר האמצעי (קה"ת, תש"מ)

ח"א ע' שיג ואילך.

100 ראה שיחות סיון תרצ"א (תורת מנחם רשימת היומן ע' רבי). אגרות קודש ח"ז ע' טו (ושם, שהפגישה עם הקיסר התקיימה לפני חודש מרחשון תקע"ו). ח"ד ע' קסו. 101 ראה רשימת המאסר (בהוספות לספר השיחות תרפ"ז ס"ע 233 ואילך. וש"ג). רשימת רבינו ב"מבוא" לקונטרס ומעין ע' 14. ספר השיחות תרצ"א ע' 242. תרצ"ו ע' 26. ר"פ מתולדות אדמו"ר האמצעי ב"היום יום" בתחילתו. „פון דעם ליובאוויטשער רבינס הויף" (נמצא בדפוס) פרק יז. וראה גם קונטרס ה"צמח צדק" ותנועת ה"השכלה" ע' 3.

בשנת תקע"ח מעתיקים כבר מאות משפחות ממקום מגורם החדש אל המושבות או כמו שקראו להם אז סטעפעס.

בקיץ תקע"ט קיים כ"ק אדמוה"א את הבטחתו ויסע להמושבות לפקד את הנוודים ויתעכב אצלם איזה חדשים וירומם את מצב רוחם.

ט"ו שנים של נשיאות כ"ק אדמוה"א הם דור [שני] של תורת חב"ד ברובם הי' שנות מנוחה ועבודה רבה בלימוד תורת החסידות בהתפשטות באין מפריע דבר, כי דבר לא לו¹⁰² לכ"ק אדמוה"א עם המנגדים ופקודה יצאה מלפניו לכל אנ"ש [ב]מושבותיהם אשר דבר לא יהי להם עם המנגדים מטוב עד רע.

אמנם בשנת תקפ"ו הלשין איש א' את כ"ק אדמוה"א כמסופר ב,בית רבי¹⁰³ איזה חדשים עיכב א' הפקידים את כתב המלשינות עד אשר סוכ"ס אחר חה"ס תקפ"ז נאסר ויובא לוויטעפסק אמנם¹⁰⁴ ע"פ השתדלות הדר' המומחה הייבניטאל מוויטעפסק¹⁰⁵ לא שמוהו בכלא כ"א בא' הדירות אשר בבית הפקידות המרכזי תחת משמר מזויין, וכיום א' יו"ד ימים לחדש כסלו שנה ההיא יצא לחפשי לשמחת לב כל מעריציו אנ"ש אשר קבעו את היום ההוא חג לדורות.

כעשרים שנה עבד כ"ק אדמוה"א עבדה"ק בהתפשטות תורת חסידות חב"ד עוד בחיי אביו כ"ק רבינו הגדול, והעמיד תלמידים הרבה לאלפים ובמשך ימי נשיאותו זרחה שמש חסידות חב"ד בכל תוקף עוז הדרתה.

מכל דרוש שהי' אומר הי' מעתיקים הרבה אלפים עקוצעמפלרים והי' שולחים לכל מקומות אנ"ש, החסיד ר' צבי הירש שו"ב מיאנאָוויטש¹⁰⁶, זקנו של ר' שלמה חיים שו"ב מליובאוויטש¹⁰⁷ סיפר לכ"ק אדמו"ר אדמו"ר מהר"ש אשר בליובאוויטש והעיירות הסמוכות – רודניא, דאָברעמיסל, קאלישק, ויאנאָוויטש – היו יותר מב' מאות אברכים ובחורים שהי' עוסקים בהעתקת מאמריו של אדמוה"א.

102) אוצ"ל: לא הי' לו.

103) ח"ב פרק ד"ה. ושם ספ"ד (הערה ג), אשר המאסר והגאולה היו בשנת תקפ"ו. ובספר השיחות תש"א ע' 50: „וועגן דעם יום טוב יו"ד כסלו זיינען פאראן חילוקי דעות אין וועלכן יאר דאס איז געווען. אין „בית רבי“ שטייט, אז דאס איז געווען אין יאהר תקפ"ו און יש אומרים אז דער יו"ט האט זיך אנגעהויבן ערשט נאך דער הסתלקות, און אן אנדער דיעה איז דא אז די התחלת המסירה איז געווען אין יאהר תקפ"ו און ס'האט זיך פארצויגן ביז תקפ"ז און דער יו"ט האט זיך אנגעהויבן אין יאהר תקפ"ח. וראה בד קודש (קה"ת, תש"ז) ע' 9 בהערה.

104) בכ"ז – ראה רשימת היומן של רבינו ט"א כסלו תרס"ז „התמים“ חוברת ב ע' עז [פו, א] ואילך. בד קודש ע' 7 ואילך. לעיל ע' 000. וראה „מאסר וגאולת אדמו"ר האמצעי“ (קה"ת, תשנ"ח).

105) ע"ד היכרותו עם רבותינו נשיאינו – ראה רשימת רבינו (לקמן ע' 000). ספר השיחות תרצ"ז ע' 208. קייץ הש"ת ס"ע 101 ואילך. רשימת היומן שבהערה הקודמת. מאמר „אבות החסידות“ ב,התמים“ חוברת ב ע' עז [ב, 106] ר' הירש דער שוחט. – ספר תורת חיים שמות נעתק מביכל כתבים שלו – בוך 1085. וישנו ביכל נוסף שלו על ספר דברים – בוך 1078 (ראה תורת חיים שמות (קה"ת, תשס"ג) ח"ב תצט, א ואילך. וש"נ). – ראה אודותו רשימת היומן של רבינו כ אייר (הוספות לספר השיחות תש"ו-ה'ש"ת ע' 426). כג אייר תרנ"ו.

107) ר' שלמה חיים קיטאין בן ר' יעקב ליב שו"ב בן ר' צבי הירש שו"ב. – ראה אודותו ספר השיחות תש"ז ע' 101. וש"נ. וראה רשימת היומן שבהערה הקודמת. אגרות קודש ח"ה ע' שעב.

ובט"ו שנות הדור השני של תורת החב"ד נתפשטה ה...¹⁰⁸ בכל מרחבי המדינה וחוצה לה וביותר כאשר נתפשטו ספריו הנדפסים – הלא המה רשומים בס' „בית רבי” – ואלפים ורבבות מבנ"י נהנו לאורם.

הוספה א

ליקוט מרשימות, אגרות ושיחות כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ:¹
השייכים לרשימת ויכוח מינסק

א. נאך אין די ערשטע יאָהרן וואָס דער רבי איז געווארען נשיא ליטא, האָט ער שטארק געטאן וועגן דעם גאנצן ליטווישן געגענד, און במשך פון די דריי יאהר – תקל"ח-תק"מ – האָט דער רבי געהאַט כמה ויכוחים אין שקלאוו און אין סמילאוויטץ און האָט געמאכט מרכזים אין ליטא, אין די דריי יאהר תקמ"א-מ"ג האָט דער רבי געהאַט כמה ויכוחים אין מינסק, סמאַרגאָן, שווינציאָן, און האָט געהאַט מרכזים אין די ערטער, ביז עס איז שוין געווארן א מרכז חשאי אין ווילנא.
דאָס אַלץ ווערט דערציילט אויספירליך אין אַ אַנדער אָרט.²

ב. בשנת תק"מ קבל על עצמו עול הנשיאות על פלך וויטעבסק ואגפיי, ועשה חדר והתחיל להאיר ... בתוך משך זמן זה נסע לשקלאוו על ויכוח, והי' שם מה שהי', און האָט אַרויסגעשלעפט משם איזה מנינים חסידים, ונסע למינסק על ויכוח, ונתקשרו אליו שם ג"כ הרבה מהמנגדים.³

ג. [סיפר החסיד ר' יצחק אייזיק מוויטעבסק:] „חמשים ושמנה וחצי שנה מלפנים ראית את כ"ק אדמו"ר בפעם הראשון במינסק בקיץ תקמ"ג בעמדו בוויכוח של תורה בקרית בירת המנגדים ארזי הלבנון אדירי התורה.
מי שלא ראה המחזה ההיא אז במינסק, לא ראה מאורות התורה באופן נעלה כזה, הכנסי' ההיא היתה הכנסת הגדולה שבדור ההוא.
אז – בהכנסי' דמינסק – באו גדולי התורה אשר בכל הגליל, וגם מסולתה ושמנה של גאוני הזמן, אשר בגלילות ווילנא, סלוצק ושקלאוו.
... החסיד הר' יצחק אייזיק מספר בארוכה על דבר התוצאות הגדולות של הויכוח במינסק, אשר כ"ק רבינו הזקן הפיח רוח החסידות בכמה עשירות מגדולי הגאונים, אשר החליטו לבחור את הזקנים שבהם ולשלחם להגרא"א נ"ע לפעול כי יבטל את החרם אשר הכריזו על החסידים ומנהיגם הגאון מליאזנא.
ולכל לראש הרכוש הגדול אשר רכש כ"ק רבינו הזקן בוויכוח ההוא, אשר כארבעים מנינים

(3) ספר השיחות תרפ"ד ע' 54.
(4) ראה אודותו – לעיל ס"ע יז ואילך.

(1) ראה גם שיחת ש"פ תצוה, שושן פורים תשל"ז.
(2) ספר השיחות תרצ"ו ע' 84.

אברכים, שרובם היו מבני עלי' המפורסמים בגלילות ווילנא, בריסק, סלוצק, מינסק ושקלוב בשם טוב ומהם מעוטרים בתוארי תהלה: ותיק, סוע"ה⁵, מתון ומסיק, עילוי והדומה, נצמדו לכ"ק רבינו הזקן, מהם אשר באותו מעמד הלכו אחריו לליאזנא, ומהם שבאו אחרי כן, ורובם ככולם נספחו לעדת החסידים⁶.

ד. הרה"ח ר' אייזיק מוויטעבסק איז געווען רב אין וויטעבסק זעכציג יאהר. פריהער איז ער געווען רב פופצן יאהרן אין א קליין שטעטל אסטראוונא נעבען וויטעבסק⁷. זיין פעטער ר' זעמיל⁸ איז געווען פון די גרויסע מנגדים אויפן אלטן רבי'ן, און פון אנפאנג איז אויך הרה"ח אייזיק געווען א מנגד. אבער נאכדעם ווי ער איז געווען אין מינסק בעת דעם גרויסן וויכוח וואס כ"ק אדמו"ר הזקן האט געהאט מיט די גדולי המנגדים, דאמאלסט האט הרה"ח ר' אייזיק דערקענט דעם אלטן רבי'ן און ער איז נתדבק געווארן צו איהם.

ווען כ"ק אדמו"ר הזקן איז אוועקגעפאהרן פון מינסק און מען האט איהם בעגלייט אויפן וועג, צווישן די בעגלייטערס איז אויך געווען הרה"ח והרה"ג ר' יצחק אייזיק פון האמליע. איז געווען א שמועס אין הלכה וועגן תפלת הדרך אויב דאס איז א ברכה בפני עצמה אדער דארף זיין א ברכה הסמוכה לחברתה. און עס איז ביי זיי געבליבן אז דאס איז א ברכה בפ"ע, היינו שקובעת ברכה לעצמה.

האט דאן כ"ק אדמו"ר הזקן געזאגט, אז תפלת הדרך איז א תפלה אויפן גאנצן משך חיי האדם על פני האדמה, וואס כל יום ויום איז חלק פון דעם דרך.

און פון דעם איז הרה"ח ר' אייזיק וויטעבסקער געווארן א חסיד און א מקושר צו כ"ק אדמו"ר הזקן.

מען דערציילט אויף הרה"ח ר' אייזיק וויטעבסקער, אז יעדן טאג פלעגט ער זאגן תפלת הדרך, און די תפלה איז נאר געווען אז ער זאל זיין כראוי.

זיין כוונה איז ניט געווען אויף חיים גשמיים, איבערקלערן אדער מורא האבן וועגן דעם. וואס כידוע איז הרי"א מוויטעבסק געווען א זקן מופלג און האט מאריך ימים געווען איבער 97 יאהר⁹. אבער דערפאר האט ער זיך ניט געשראקן, ווייל בכלל איז ער ניט געווען קיין פחדן, האט קיינמאל ניט גע'דאגה'ט און האט געלעבט א חיים של מנוחה. וואס מצד דעם האט אויף איהם געזאגט כ"ק אדמו"ר צמח צדק, אז זיין לערנען איז משנה ברורה און הלכה פסוקה. ווייל ער האט געלעבט במנוחה אהן דאגות.

דעם ערשטן מאל וואס הרה"ח רי"א וויטעבסקער איז געווען ביי כ"ק אדמו"ר הזקן האט

(5) = סיני ועוקר הרים.

(7) ראה לעיל ס"ע יז ואילך.

(6) מאמר "אבות החסידות" ב"התמים" חוברת ד' ע' ל

(8) ראה לעיל ע' יח הערה 64.

[קפ, ב]. שם חוברת ה' ע' לו [רל, ב].

ער איהם געזאגט אז מען דארף ניט דאגה'נען. דער ווארט האט אזוי שטארק פועל געווען אויף הרה"ח רי"א וויטעבסקער, אז אפילו ווען ס'האט אמאל געטראפן במשך זיין גאנצן לעבן עפעס א ענין לא טוב, האט ער תיכף ומיד געזאגט: דער רבי האט דאך מיר געזאגט ניט דאגה'נען כלל.

במילא פארשטייט מען, אז זיין כוונה אין תפלת הדרך וואס ער האט געזאגט יעדן טאג איז ניט געווען אויף חיים גשמיים, נאר אויף דעם דרך רוחני, וואס אויף דעם דארף מען מתפלל זיין אז עס זאל זיין כראוי.

ה. דער אַלטער רבי ווען ער איז געווען דעם ערשטען מאָל אין מינסק¹⁰ אויף דעם גרויסען ויכוח און נאָך דעם שבת הידוע, וואָס ער האָט באוויזען דער אזוי גערופענער לומדי'שער וועלט וואָס הייסט קענען לערנען און ער האָט מנצח געווען די אלע מנגדים אויף תורת החסידות, זיינען דאמאָלטט פיל צעהנדליגער יונגע לייט גרויסע לומדים, געווארען געהנטער צום רבי'ן.

די מנגדים זעהענדיג ווי די לומדישע יונגע לייט האלטען ביי ווערען חסידים האָבען געמאכט אסיפות און האָבען גוזר געווען א איסור אויף למוד החסידות מצד ביטול תורה. ווען דער רבי האָט דערהערט אז דער טעם האיסור איז מצד ביטול תורה, האָט ער געזאָגט אז דער בעל דבר איז געקומען צו די מנגדים מיט'ן שכל פון א קלוגען גנב אז מען האַפט אים הייבט ער אן רחמנא קריא¹¹. ער איז מזכיר שם שמים אָבער דער אמת איז אז עס קען זיין גנבא אפום מחתרתא רחמנא קריא¹¹.

דער ענין ווערט גוט און קלאר ערקלערט אין חסידות¹². אמונה איז מקיף, דער גנב איז מאמין בה' אז ער איז טאקע זן ומפרנס, אָבער ער רעכנט אז כלי פרנסתו איז דורך גנבה, דערפאר איז ער מבקש מהשי"ת שיצליח לו בפרנסתו.

די עבודה איז אז מען דארף אמונה אריינטראגן אין א פנימי, ד. ה. אריינטראגן א חיות אין אמונה, וואָס דאס איז דער ושמן על ראשך אל יחסר¹³, דער שמן ויין שבתורה איז דער לימוד תורת החסידות וואָס דורך דעם קומט די אמונה אין א פנימי.

ווען אמונה גייט אריין אין א פנימי, יעמאָלט איז דער סדר עבודה גאר א אנדערער וואָס אין דעם סדר עבודה דערהערט מען די מעלת זולתו, און עס הויבט זיך אן צו פארשטיין אז צוליב מקרב זיין דעם זולת דארף מען זיך אוועקלייגען, און יעמאָלט ווערט נתגלה דער כח

(א) סהמ"צ להצ"צ מו, א. סה"מ עטר"ת ע' ערב. המשך מצה זו תרפ"ב פט"ו. סה"מ תרפ"ד ע' רפב. תרפ"ז ע' קכ. תש"ט ע' 110.
(13) קהלת ט, ח. וראה גם שערי אורה שער החנוכה מה, א.

(9) ספר השיחות תש"א ע' 148 ואילך.
(10) מבוואר בארוכה באחד המכתבים כ"ד טבת רצ"ב (הערה בלקו"ד שבהערה 19). — ראה לעיל ע' ד הערה 1.
(11) ברכות סג, א (ע"פ גירסת העין יעקב).
(12) ראה לקו"ת ואתחנן ז, א. שער האמונה בהקדמה ו, א.

אז צוליב מקרב זיין א יונגען מאן און שטעלען אים אויפן דרך האמת איז כדאי מסירת נפש. ...ווען דער זיידע איז געפאָרען פון מינסק נאָך דעם ויכוח הידוע, האָט ער זיך אפגעשטעלט אין סמיליאן, דארט איז געווען א מקום תורה, עס זיינען דארט געווען יונגע לייט לומדים.

במשך פון דער וואך וואָס דער זיידע איז געווען אין סמיליאן, האָט ער געמאכט א מנין יונגע לייט חסידים, בתוכם ר' אברהם בירך סמיליאנער¹⁴, די יונגע לייט האָבן געהאַט א שם אין גאנצן געגנד.

ווען ר' אברהם בירך איז געקומען דעם ערשטען מאָל צום זיידען אין ליאזנא און איז אריין אויף יחידות, האָט אים דער זיידע געזאָגט:

כי האדם עץ השדה¹⁵. א אילן ווען ער איז ניט עושה פירות ווערט ער א אילן סרק¹⁶. מען קען זיין א ש"ס איד און מען איז ח"ו א סרק, מען דארף זיין א עושה פירות, וואָס טויג דיין תורה ועבודה אז דו האָסט ניט מאיר אור געווען להכניס אור אין נאָך איינעם, אמר רבא דרחים רבנן הוין ל' בנין רבנן¹⁷, ווען מען מאכט א יודע תורה פאר א אוהב ה' און מען ווייזט אים א דרך אין עבודת ה' הוין ל' בנין רבנן.

ר' אברהם בירך איז יעמאָלט געזעסען אין ליאזנא עטליכע וואכען. ווען ער איז געגאנגען אהיים קיין סמיליאן, איז ער דורך געגאנגען דורך ליעפלי וואו ער האָט פארבראכט א צייט, און דארטען האָט ער אנגעהויבן עושה פירות זיין, און פון זיינע ערשטע פירות איז געווען החסיד ר' מרדכי¹⁸ ליעפליער¹⁹.

1. הרב הגאון החסיד ר' יצחק אייזיק מוויטעבסק האָט דערציילט דעם זיידען אויספירלעך וועגן דער גרויסער ויכוח־אסיפה וואָס איז פארגעקומען צווישן דעם רבי'ן – כ"ק אדמו"ר הזקן – און די גאוני עולם פון ווילנא, שקלאוו, בריסק, מינסק, סלוצק אין יאר תקמ"ג אין מינסק.

צווישן די טענות וועלכע די גאוני המנגדים האָבן אַרויסגעשטעלט קעגן דער שיטת הבעש"ט ותלמידיו זיינען געווען צוויי אַלגעמיינע גרונד טענות. איינס: שיטת הבעש"ט איז מחייב אַז אויך פשוט'ע מענטשן בעדאַרפן שטאַרק אַכטן זייער תפלה און זייער תהלים זאָגן, הגם אַז לא ידעי מאי דקאמרי, וואָס מיט דער שיטה גיט מען

בית רבי חלק א פכ"ו (עד, א). וראה שיחות שמחת בית השואבה תשי"ד. ש"פ עקב תשל"א. ש"פ בא ש"פ קדושים ויום ב' דחה"ש – תשל"ו. אחש"פ תשל"ז. ש"פ ויקרא תשמ"ג.
 19) שיחות חג הפסח תרצ"ד סעיף כא"כב (לקוטי דיבורים ח"א קלא, ב ואילך).

14) אביו של הרה"ח ר' נחמי' מדובראוונע. ראה אודותו – ספר השיחות תרצ"ז ס"ע 170 ואילך.
 15) שופטים כ, יט. וראה תענית ז, א.
 16) ראה כלאים פ"ו מ"ה. אהליות פ"ח מ"ג.
 17) שבת כג, ב.
 18) ר' מרדכי ליעפליער פייטלסאָן. – ראה אודותו –

יומן כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

לא

א רמות רוח די עמי הארצים און מען איז משפיל דעם כבוד פון ת"ח. אלע ווייסן – האָבן די גאונים געשטורעמט – אַז פּורעניות וואָס איז באַ לעולם איז נאָר צוליב די עמי הארצים²⁰. צווייטנס: שיטת הבעש"ט איז אַז אויך אַ גאון אַ צדיק בעדאַרף תשובה טאָן, וואָס מיט דער שיטה האַקט מען אונטער דעם כבוד התורה און כבוד תלמידי חכמים, וואָס כל התורה כולה שבכתב און שבעל פה איז פול מיט דעם אַז ת"ח זיינען דער יסוד העולם און מרבים שלום בעולם²¹ און זיי זיינען די אמת'ע בנאים²², און שיטת הבעש"ט מאַכט זיי פאַר אַזעלכע אַז זיי בעדאַרפן תשובה טאָן.

* * *

דער ויכוח וואָס איז פאָרגעקומען אין מינסק – האָט הגאון רי"א דערציילט – איז געווען איינגעטיילט אין צוויי טיילן. איין טייל איז געווען א פארהער אין לומדות, די מנגדים האָבען געזאָגט, אַז זיי ווילען²³ ניט האָבען קיין שום ויכוח מיט די חסידים וואו זיי וועלען ניט זיין זיכער אַז זייער מנהיג איז א למדן, און דאן ערשט וועלען זיי פארלייגען זייערע טענות – דער צווייטער טייל פון זייער ויכוח.

דער רבי האָט מסכים געווען אויף הצעת המנגדים צו פארהערט ווערען אין לומדות פון די גאונים מיט דעם תנאי אַז אויך דער צד החסידים איז באַרעכטיגט צו פארהערען אין לומדות דעם צד השני, אויף וואָס די מנגדים האָבען מסכים געווען.

– אין איין אנדער פלאַץ ווערט באַרוכה איבערגעגעבן דער טייל לומדות פון דעם ויכוח וואָס עס איז דאן פאָרגעקומען, אַז דער רבי האָט געענטפערט אויף אלע שאלות וואָס מען האָט אים געשטעלט און אויף זיינע שאלות וועלכע ער האָט געשטעלט דעם צד השני האָט ער אויף א בעדייטענדען טייל קיין ענטפער נישט באַקומען. –

דעם רבי'נס סגנון איז געווען א קלאַרער און א דייטליכער. הן די ענטפערס אויף די שאלות און הן די שאלות וועלכע ער האָט געשטעלט, איז אלעס געווען אין קורצע און דייטליכע קלאַרע ווערטער, און לפי ערך די טיפקייט פון די ענינים איז דאס אלץ געווען אין קורצע פראַזען וועלכע האָבען געמאכט זייער א גוטען רושם אויף אלעמען. פון די גאונים האָבן ביז די געוויינליכע גמרא-בלאט אידען האָבען הנאה געהאַט באַם הערען.

די גאונים האָבן, הישיש הר"ר אהרן יעקב סלוצקער ראש ישיבה, מיין פעטער הישיש ר' זעמעלע סלוצקער און דער עלטער ראש ישיבה אין ישיבת הראב"ד הגאון האדיר ר' מנחם שלמה האָבען געבעטען דעם רבי'ן ער זאל פאָרענטפערען זיינע שאלות. דער רבי האָט ממלא געווען די בקשות הגאונים, נאר בלויז צוויי ענינים זיינען געבליבען ניט פאָרענטפערט.

אויף די אויבנדערמאָנטע צוויי גרונד טענות האָט דער רבי געענטפערט:

23) כ"ה בקונטרס ביקור שיקאגא שבהערה 47. בספר השיחות תש"ב שם: וועלן.

20) בבא בתרא ה, א.

21) ברכות סד, א.

22) ראה שבת קיד, א.

דער יסוד פון שיטת מורנו הבעש"ט און די תורות פון רבי'ן, דער מעזריטשער מגיד, וואָס איז דער אור המאיר אין די דרכי העבודה פון תלמידי הרב המגיד ממעזריטש איז מיוסד אויף דער ערשטער ג-טליכער התגלות צו משה רבינו.

דער רבי, דער מעזריטשער מגיד, האָט פאַר מיר איבערגעזאָגט אַ תורה וואָס ער האָט געהערט פון רבי'ן מורנו הבעש"ט:

וירא מלאך הוי' אליו בלכת אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל, ויאמר משה אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה²⁴. דער תרגום איז מפרש ואתגלי מלאכא דה' לי' בשלהובית אשתא מגו אסנא. ואתגלי הייסט התגלות. דער ענין פון התגלות איז אַז יעדער נאָך זיין דרגא זאָל באַנעמען דעם גילוי. התגלות איז דער טייטש אַז דער גילוי קען צוגענומען ווערן אויך אפילו אין די נידעריקע דרגות, דערפאַר איז אויפ'ן פסוק²⁵ וירד הוי' על הר סיני זאָגט דער תרגום ואתגלי ה' על טורא דסיני, וואָס דער תרגום פון וירד איז דאָך ונחת, ווי אויף דעם פסוק²⁶ וירד יהודה זאָגט דער תרגום ונחת יהודה, אויפ'ן פסוק²⁷ וירד הגבול זאָגט דער תרגום ונחת תחומא²⁸, נאָר אויפ'ן פסוק²⁹ ארדה נא זאָגט דער תרגום אתגלי כען, טייטשט ער דאָ דעם ארדה ווי דעם וירד פון מתן תורה וואָס די כוונה איז התגלות, וואָס התגלות מיינט אַ גילוי וועלכער קען צוגענומען ווערן אויך אפילו אין די גאָר נידעריגסטע דרגות, ווי אין מתן תורה איז געווען אַז אַלע, פון דער העכסטער דרגא ווי משה רבינו ביז דעם פחות שבישראל, האָבן מקבל געווען פון מתן תורה, און דאָס מיינט דער תרגום ואתגלי מלאכא דה' אַז דאָס איז אַ ענין פון התגלות.

וואָס איז די התגלות בלכת אש זאָגט רש"י בשלהבת של אש לבו של אש. וואו באַווייזט זיך דער שליח השם — אין דער האַרץ פון פייער. די האַרץ פון פייער איז די כוונה, די פנימיות — ערנסטע תמימות'דיקע פאַרקאָמקייט וואָס דאָס איז דער רשפי' רשפי אש שלהבת י"ה³⁰. וואו איז דער לבת אש, די האַרץ פון פייער, מתוך הסנה. זאָגט רש"י ולא אילן אחר משום עמו אנכי בצרה³¹. צרה איז די כוונה עולם הזה. עולם הזה ווערט אָנגערופן צרה ווייל ער איז אַ מקום צר. די עולמות העליונים וואו דער אור אין סוף איז בגילוי זיינען אַ מקום רחב, אָבער דער עולם הזה וואו דער אור אין סוף איז מלובש בדרכי הטבע, איז דאָס אַ מקום צר און דערום ווערט עולם הזה אָנגערופן צרה. די כוונה העליונה איז אַז דורך דער עבודה אין לימוד התורה און קיום המצות זאָל מען מאַכן פון צרה צהר³², באַלייכטן די וועלט מיט דעם אור התורה ומצות.

(24) שמות ג, ב-ג.

(25) יתרו יט, כ.

(26) וישב לח, א.

(27) מסעי לד, יא-יב.

(28) בתרגום שלפנינו: ויחות תחומא.

(29) וירא יח, כא.

(30) שה"ש ח, ו.

(31) תהלים צא, טו.

(32) ראה סה"מ תרפ"ט ע' 204 ואילך. כתר שם טוב

(קה"ת, תשס"ד) הוספות סימן ט"י וש"נ.

ווי עם שטייט³³ כי האדם עין השדה, עם זיינען פאראן עצי מאכל ווי ר' יוחנן זאגט³⁴, אז דאס זיינען די תלמידי חכמים און עם אזי פאראן א סנה. דער לבת אש איז אין סנה. ת"ח וועלכע לערנען תורה זיינען אש ווייל תורה נמשלה לאש³⁵. אבער דאס איז ניט כי אינגו אוכל, ווייל די ת"ח זיינען מרוה זייער אש מיט די חדושי תורה וועלכע זיי זיינען מחדש. אבער דער סנה, די אנשים פשוטים, וואס אין זיי איז דער לבת אש די הארץ פון פייער, בא זיי מיט זייער ערנסטע תמימות/דיקע תפלות און תהלים זאגן הגם דלא ידעי מאי קאמרי אבער ווייל דאס קומט פון דער אמונה פשוטה, איז דער לבת אש אינגו אוכל, דאס ווערט קיינמאל ניט געשטילט און זיי האבן א תשוקה צו ג'טלעכקייט און תורה ומצות. ויאמר משה אסורה נא, זאגט רש"י אסורה מכאן להתקרב לשם, אז משה רבינו האט פארשטאנען די מחזה העליונה, וואס מען באווייזט אים די מעלה הגדולה פון אנשים פשוטים לגבי תלמידי חכמים, אז דער לבת אש איז נאך אין סנה, איז ער געקומען צו דער דרגא פון תשובה, נאך להיות משה רבינו איז דאך געווען א צדיק גמור, וואס דער אופן התשובה פון א צדיק גמור איז באופן אחר ווי די געוויינלעכע תשובה, בא לידת משה רבינו זאגט די תורה³⁶ ותרא אותו כי טוב הוא שנתמלא הבית כולו אורה³⁷, איז זיין אופן תשובה אסורה מכאן להתקרב לשם, וואס די כוונה איז אז מען באדארף זיך ניט מסתפק זיין מיט דעם מעמד ומצב וואס מען שטייט³⁸. אפילו א צדיק גמור ווי משה רבינו דארף האבן די עבודה פון אסורה מכאן להתקרב לשם וואס דאס איז די תנועה פון תשובה.

* * *

אין דער דאזיקער תורה – האט דער רבי געזאגט – זאגט דער בעש"ט קלאר ארויס זיין שיטה אין עבודת הבורא ב"ה, אז דער לבת אש, די הארץ פון פייער, איז בא די פשוט'ע תמימות/דיקע אידן. און דער אידישער סנה איז אינגו אוכל, ער ווערט קיינמאל ניט געשטילט. אין דער צייט וואס דער אש התורה פון תלמידי חכמים בכלל און גאונים בפרט, ווערט געשטילט דורך דעם פארגעניגן פון זייערע חידושי תורה, איז בא די אנשים פשוטים דער לבת אש ניט געשטילט, אדרבה דורך זייערע הארציקע תפלות און פשוט'ן תהלים זאגן ווערט בא זיי דער לבת אש נאך שטארקער מיט נאך א גרעסערע תשוקה און המשכה צו ג'טליכקייט. דער רבי דער בעש"ט זאגט ארויס ריין קלאר זיין שיטה אין דער עבודת הצדיקים אז עס באדארף זיין אין א כסדר/דיקע עלי'. דער היינט באדארף זיין אויף צוקומען צו א העכערער דרגא אין עבודת הבורא ווי די נעכטיקע דרגא, און די מארגנדיקע דרגא אין עבודת הבורא באדארף זיין א העכערע פון דער היינטיקער, וואס די כללות העבודה איז א תנועה פון תשובה. די שיטה פון רבי'ן דעם בעש"ט איז מיוסד אויף דער ערשטער ג'טליכער התגלות צו משה

(37) סוטה יב, א.

(38) ראה גם שיחת חג הפסח תרצ"ד סכ"ט (לקוטי

דיבורים ח"א קלת, ב).

(33) שופטים כ, יט.

(34) תענית ז, א.

(35) ראה ברכות כב, א.

(36) שמות ב, ב.

רבינו, וואָס ער איז געווען דער, וועמען השי"ת האָט בוחר געווען צו זיין דער גואל ראשון און דער גואל אחרון.³⁹

די התגלות אלקות צו משה רבינו איז ניט גלייך צו דער התגלות אלקות צו נח'ן און אפילו צו אברהם אבינו.

די התגלות אלקי צו נח'ן איז אַ התגלות פרטית וואָס קומט מצד אהבה פרטית. צי די אהבה און קירוב פון השי"ת צו נח'ן איז געווען נאָר אַ ענין נשיאות חן ווי עס שטייט⁴⁰ ונח מצא חן, צי די אהבה וקירוב איז געווען מצד זיין צדקות ווי עס שטייט⁴¹ כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה, אבל בכל אופן איז די התגלות געווען אין אַ אופן פרטי.

די התגלות אלקי צו אברהם אבינו איז געווען גאָר אין איין אַנדער אופן, אַ התגלות אלקות מיט געוויסע הוראות אין דרכי עבודת השי"ת און מיט גרויסע נסיונות. געוויס איז די התגלות אלקי צו אברהם אבינו אין אַ פיל העכערע דרגא ווי צו נח'ן, אָבער נאָך אַלעם דעם איז די אהבה וקירוב אין דער התגלות אלקית צו אברהם אבינו מער אַ פרטיות'דיקע און על שם העתיד.

עס שטייט⁴² כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך הוי' לעשות צדקה ומשפט, מאַכט רש"י⁴³ כי ידעתיו איז אַ אויסשפראַך פון אהבה און פאַרוואָס די אהבה, ווייל אברהם וועט לערנען און אַנזאָגן זיינע קינדער און הויז געזינד אַפצוהיטן און צו גיין אין דרכי השי"ת.

די התגלות אלקות צו אברהם אבינו איז בעיקרה געווען אַ פרטיות'דיקע, נאָר אין אַ העכערע דרגא ווי די התגלות צו נח'ן, ווייל אברהם אבינו איז געווען אַ גרעסערער עובד הוי' פון נח'ן, און אויך איז אין דער התגלות אלקות צו אברהם אבינו געווען נאָך אַ ענין אָט דער כי ידעתיו למען אשר יצוה, וואָס דאס האָט געמאַכט גרעסער די התגלות אלקות צו אים און ער ווערט אַנגערופן⁴⁴ אוהבו של מלך.

אָבער די התגלות אלקות צו משה רבינו איז ניט נאָר אַ פרטיות'דיקע, ווייל ער איז געווען אַ עובד השי"ת, נאָר עס איז אַ התגלות אלקות כללי, וואָס אַזאַ התגלות איז נאָר צו דעם וואָס השי"ת האָט אים בוחר געווען פאַר אַ מנהיג און גואל ישראל.

די התגלות אלקות צום גואל און מנהיג איז געווען דאָס, וואָס מען האָט אים באַוויזן אַז אַ מנהיג ישראל וואָס באַדאַרף זיין דער שליח הגאולה באַדאַרף געפינען דעם לבת אש אין אַ סנה, אין דעם פשוט'ן אידן. און זיין גאַנצע עבודה באַדאַרף זיין אַרויסצוברענגען און

(43) וז"ל: כי ידעתיו – לשון חיבה .. ולמה ידעתיו למען אשר יצוה לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמור דרכי.

(44) ב"ר פמ"ב, ג. ועוד.

(39) ראה שמו"ר פ"ב ס"ד. זח"א רנג, א. שער הפסוקים והאריז"ל יחמי מט, י. תו"א ר"פ משפטים.

(40) בראשית ו, ח.

(41) נח ז, א.

(42) וירא ית, יט.

אנטפלעקן דעם לבת אש אין דעם סנה, וואָס דאָס איז נאָר דורך דער עבודה פון אסורה נא מכאן להתקרב לשם.

מיט אַ גרויסן ברען – דערציילט הגאון ר' יצחק אייזיק – האָט דער רבי געזאָגט די תורה פון דעם בעש"ט, און האָט מסיים געווען – דעם „בכ"ן" פון דער תורה:

און באמת וואָס מער בן תורה אַלץ מער בן עבודה באַדאַרף מען זיין. און אויב ניט — איז מען חלילה אַ פושע קעגן מלכא עילאה, ווי עס שטייט⁴⁵ הפושעים כי בגופא דמלכא⁴⁶. און מען באַדאַרף טאַקע תשובה טאָן מעומקא דליכא אַרויסצורייסן פון זיך דעם עמלך וואָס איז מקרר דעם דרך הוי' און די דרכי עבודת הבורא.

אט די עטליכע ווערטער האָט דער רבי געזאָגט מיט אזא התלהבות און דברים היוצאים מן הלב אז דער הדרת קודש'דיגער יראת שמים און אהבת הבורא ב"ה האָט אויף אלעמען געהאַט די גרעסטע השפעה.

דער גאון הגאונים הישיש ר' אהרן יעקב איז געווען דער ערשטער וואָס איז צוגעגאנגען צום רבי'ן און האָט געזאָגט ברוכים תהיו.

הגאון החסיד הרי"א האָט דערציילט אז בא פערציג מנינים בעוואוסטע לומדים, עלטערע און יונגע לייט, פון מינסק, ווילנא, בריסק, שקלאוו און סלוצק זיינען דאן אריין אין עדת החסידים⁴⁷.

ז. ר' חיים יהושע הי' יליד עיר ביחאָוו מגזע המגדים, ולהיות שאביו הי' מתפרנס מעסק שכירות בתי רחיים סמוך לעיר סלוצק העתיק מושבו לשם ואת בנו חיים יהושע נתן לישיבה בסלוצק וילמוד שם איזה שנים בהתמדה רבה ויעש חיל בלימודו, וכשהי' בן חמש עשרה שנה הלך ונכנס לאחת הישיבות במינסק וילמוד שם בשקידה עצומה.

בעת ההיא נתגברה ההתנגדות על שיטת הבעש"ט, ביותר הרעישו גאוני ליטא על המגיד דליאזנא שהוא עומד בראש התעמולה להפיץ תורת הבעש"ט ותלמידו המגיד ממעזריטש בליטא, ואשר אסף הרבה מיודעי התורה ומלמדם את מנהגי הכת. ובני הישיבות עשו רצון מוריהם הגאונים וידברו סרה על הכת והעומדים בראשה.

ויהי היום וישמע אשר המגיד דליאזנא בא למינסק להתוכח עם מנגדי שיטתו, ובני הישיבה המצוינים הכינו שאלות וקושיות במה לתפוס את ראש הכת. כשבא כ"ק אדמו"ר הקיפוהו הגאונים המורים והתלמידים בשאלותיהם, ובמשך שבוע ימים יום הי' כ"ק אדמו"ר משיב על שאלותיהם איזה שעות ביום בבית המדרש מעל הבימה, וכל הלשונות

(47) קונטרס ביקור שיקאגא (ברוקלין, תש"ד) ע' 21 ואילך. ספר השיחות תש"ב ע' 45 ואילך.

(45) ישעי' טו, כד. (46) זח"ב פה, ב. ראה ג"כ ת"ז ת"י ע קרוב לסופו.

בגמרא רש"י ותוספות רמב"ם והרא"ש הי' אומר ע"פ ככתיבתם, מה שהפליא את הבקיאים, וכשהעריך כ"ק אדמו"ר את שאלותיו הוא, לא ידעו מה להשיב לו. וכאשר בקשוהו גאוני מינסק שיאמר להם, ענה להם כ"ק אדמו"ר אשר זאת יוכלו לשמוע מאת גדולי תלמידיו בהשיבה שלו בעיר מגורו, וכששה מנינים מבחירי בעלי כשרונות בהשיבות דמינסק הלכו עם כ"ק אדמו"ר לליאזנא. וכשבאה הידיעה לוויילנא החליטו להטיל חרם על החסידים והעומדים בראשם⁴⁸, וזה היתה סבת החרם דזמן ההוא⁴⁹.

ח. פון דעם שלל וואָס הוד כ"ק רבינו הזקן האָט מיטגעבראַכט פון דעם ויכוח הגדול אין מינסק איז געווען החסיד ר' איזיק וויטעפסקער. עס זיינען דאָן נאָכגעפאָרען עטליכע מנינים יונגעלייט לומדים מופלגים מיט הוד כ"ק רבינו הזקן קיין ליאזנא.

הר"א האָט מאריך ימים געווען און החסיד רשב"ץ האָט אים נאָך געזען. ההסיד הר"א האָט געזאָגט:

מיר האָבען גערעכענט אַז דער רבי – הוד כ"ק רבינו הזקן – וועט אונז מגלה זיין אוצרות פון תורה, מיר האָבען גערעכענט, אַז מלאכים זיינען אונז מקנא, אונז האָט גאַרניט געפעלט. מיר האָבען ניט געוואוסט אז אונז פעלט. אָבער קומענדיג אין ליאזנא האָט הוד כ"ק רבינו הזקן אונז געעפענט צוויי חלונות, איין חלון להוציא את הטומאה, כחלון בבית אטום, אז עס זאל ניט זיין טומאה שבוקעת ועולה, דאָס מיינט אַרויס נעמען פון אונז דעם ענין הישות וגסות הרוח, וואָס האָט זיך ביי אונז אָנגעזאַמעלט פון די הונדערטער דפים גמרא וואָס מיר האָבען פריער געלערנט, וואָס אויף דעם האָט ביי אונז געעפנט אַ חלון אויף להוציא את הטומאה, און ער האָט אויך געעפנט ביי אונז אַ צווייטן חלון אויף להכניס את האור⁵⁰.

ט. ביי דעם צווייטען ויכוח וואס הוד כ"ק רבינו הזקן האט געהאט אין מינסק, האבען אלע געזען זיין גרויסע גאונות בעת די לומדות וואס ער האט דאן געזאגט, וואס האט געמאכט א גרויסען רושם אויף די גאוני ליטא. בעיקר פלעגט ער ריידען אין הלכות ברכות הנהנין, ומהאי טעמא האט ער ברכת הנהנין מחבר געווען צום ערשטען⁵¹.

(50) ספר השיחות תש"ד ע' 112 ואילך.
(51) ראה גם רשימת רבינו – "דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן" (לקמן ע' 000). "פתח דבר" לשולחן ערוך אדמו"ר הזקן (קה"ת, תשס"א) ע' 5.

(48) ראה רשימת רבינו – "דברי ימי חיי אדמו"ר הזקן" (לקמן ע' 000).
(49) רשימת היומן כ' אייר תרנ"ו (ספר השיחות תש"ו-השי"ת ע' 423. לעיל ע' 000).

אז ער האט מסיים געווען די לומדות פלעגט ער זיך נוהג זיין זאגען שטענדיג א הלכה אין נפש.

דאן ביים צוויטען ויכוח האט ער געזאגט אויף די משנה:
השותה מים לצמאו אומר שהכל נהי' בדברו⁵². מים איז תורה⁵³. ווען איז א הוראה, א בחינה, אז ער איז א שוקד — א מתמיד — בתורה, אז ער איז: אומר שהכל נהי' בדברו. דאס מיינט אז אין יעדער זאך הערט ער דעם דבר הוי'.

דארט איז געווען א סך מתמידים וואס פלעגען לערנען 18 שעה 21 שעה א מעל"ע און דא איז געקומען הוד כ"ק רבינו הזקן און האט געזאגט פאר זיי דעם פירוש איז דורכדעם האט ער צוגעצויגען צו זיך עטליכע מנינים יונגעלייט גרויסע לומדים און בעלי כשרונות⁵⁴.

י. והנדוע לנו, בשנות תקמו־תקמט, אשר כ"ק אדמו"ר הזקן זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע נהג הנשיאות במדינת בעליא רוסיא, ואותו בחרו תלמיד[י] הרב המגיד והרה"ק הרמ"מ מהאראדאק זצ"ל בראשם, שהוא כ"ק אדמו"ר הזקן יהי' האלוף לראשם בכל דבר כללי, ואשר אותו סמך הרב המגיד, כי הוא יעמוד נגד כל הקמים על החסידי' והחסידות (וכידוע בענין שאמר הרב המגיד עליו, שני אור⁵⁵, ויהי' פ⁵⁶ שנים כו'⁵⁷), הנה מזמן לעת היו באים איליו צירים מיוחדים, מבני הנביאים ותלמיד[י]הם, להתיישב אתו עמו בכל ענין, ואשר אז היתה ריקום והתרכזות המנגדים, בשקלאוו, מינסק, ועוד, מטעם וילנא, לשום פני הריב רק נגד רבינו הגדול, והוא עסוק כל העת בהתבצרות יסודי החסידות והחסידי', ומזמן לזמן הי' [רבינו הגדול] בא במקומות שונים, להשמיעם את דבר ד' בפלפול עצום בנגלה, ובלבת אש תורת החסידות, והי' משיב על מחשבת איש.

ואז נקרא על התנכחות לשקלאוו⁵⁸, ויתקבצו מכמה מקומו, מצאוס, אמט[ש]יסלעוו ועוד מגאוני הזמן, ובשקלאוו היו גבורי כח בתורה, ויעריכו שאלות רבות בסוגיות עמוקות, ויבחרו את אחד הבתי מדרשים הגדולים, אשר לשם התועדו גדולי התורה. ואחרי שנגמרו הדברים, ערך להם רבינו הגדול שאלות באיזה סוגיות, ולא יוכלו עמוד, ויאמר רבינו הגדול:
„ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד⁵⁹. כאשר יודעים הדברים כמו שהם בתורה שלמעלה, אז יודעים הפירוש בתורה הנגלית. בכל יום יהיו בעיניך כחדשה⁶⁰, שהיום נתנה מסיני⁶¹.

(52) ברכות פ"ו מ"ח.

(53) בבא קמא יז, א.

(54) ספר השיחות תש"ד ע' 139.

(55) ראה בשם הבעש"ט: מגילת י"ט כסלו (אטוואצק, חצר"ת) ג, א; חוברת י"ט כסלו (קה"ת, תש"ב) ע' 5; שיחות חג הפסח תרצ"ד ס"ב (לקו"ד ח"א פג, א). בשם רמ"נ מטשערנאביל: בית רבי ח"א פכ"ה (סד, ב) הערה י. וראה לקו"ש ח"ו ע' 37.

(56) ע"פ מלכים"ב ב, ט.

(57) ראה אגרות־קודש ח"א ע' קמו.

(58) בספר השיחות תרצ"ו ע' 84 (הועתק לעיל ע' ???) שהויכוח בשקלאוו התקיים בשנות תקל"ח־תק"מ.

(59) ראה זח"ג עג, א.

(60) ראה ספרי ופרש"י עה"פ ואתחנן ו, ו. שו"ע אדה"ז

או"ח סס"א ס"ב.

(61) ראה תו"א יתרו סז, ב.

הקב"ה, הוא החלק אלוקה ממעל שבכל אחד מישראל⁶², אומר, ומשה בחי' דעת שבכל אחד ואחד מישראל⁶³, כותב ומגלה וכמ"ש⁶⁴ נשמת שדי תבינם". וירבו בבקשה כי יגיד להם פירוש המוקשה להם, ולא ענם. וילכו אז אחרי רבינו הגדול כעשרה אברכים, מהמצויינים בתורה, ובתוכם הרב הגאון המפורסם ר' פנחס זצ"ל⁶⁵, דבר שהעלה אף וחרון המנגדים. ויתבצרו ויתרפאו במינסק, ויבוא רבינו הגדול גם לשם, ויעריכו לו גם שם קרב, בשרי תורה יותר נכבדים, ויעש להם כאשר עשה בשקלאוו. אמנם התנכלו אשר לא נתנו לאברכים צעירים לעמוד בהיכל ההתוכחות והפלפול, והבינוני' והבאים בשנים לא מצאו די עוז בנפשם הלוך אחרי רבינו, ושם נדבקו בו כשלשה אברכים אשר נסעו אחרי רבינו הגדול. אבל התוכחות זו נתנה יכולה, מה שהודיעו השלוחים, לאדונם הגאון זצ"ל, כי לא כן הוא כאשר אומר⁶⁶, כי גאון גדול הוא נשיא החסידים, והתורה שלמה אתו עמו⁶⁶.

הוספה ב

קטע מספר „סיפורים נוראים“⁶⁷ להר"י מקוידאן⁶⁸

...וברבות שנים הי' אסיפה במינסק והי' בוועד זה כל גדולי המדינה מליטא, הרב הגאון הגדול ר' שאול מווילנא⁶⁹, וממדינת רייסין נבחר אדמו"ר נ"ע. וכאשר שמע הגאון ר' שמואל⁷⁰ את שמע אדמו"ר נ"ע, נתמלא שמחה ושעשועים, כי כעת ישיג כל מגמתו אשר השתוקק לזה כל ימיו. והלך בשמחה להקביל פני קדשו ולקח עמו ספרים רבים כדי לשאול מכבודו כל הספיקות והקושיות בתלמוד בבלי וירושלמי וראשונים ואחרונים. והמשרת נשא את הספרים אחריו. ור' שמואל עלה למחיצת קדשו על העלי, ושם היו כל הגאונים הנ"ל, וישב שם ר' שמואל כמו שעה וחצי, ושאל את כ"ק כל ספיקותיו, ואדמו"ר נ"ע השיב לו על כל דבר ודבר. כל הגאונים שהיו שם במעמד זה כולם שמו יד לפה. ובאסיפה זו הי' ג"כ תלמידו המפורסם הגדול הגביר ר' פנחס רייזעש משקלאוו⁶⁵. ושמעתי מפיו שאחר כל השאלות שאל ר' שמואל משנה ממשניות. אמר אדמו"ר לר' פנחס, פנחס אמור

(62) ראה תניא רפ"ב.

(63) ראה שם פמ"ב.

(64) איוב לב, ח.

(65) ראה ראה לעיל ע' כא ואילך.

(66) מכתב חי' שבט תרפ"ב (אגרות קודש חלק יד ע' קסד

ואילך).

(67) ע' מג.

(68) מחסידי אדמו"ר האמצעי ואדמו"ר הצמח צדק. –

ראה אודותו – בית רבי ח"ב פ"ח (יז, א).

(69) ר' שאול שיקעש. בעמח"ס שביל הישר על אלפסי.

(70) ר' שמואל מאדילס. – הובא בסיפורים נוראים שם

ע' מב.

יומן כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

לט

פשט מהמשנה, ואמר פשט מהמשנה, והקשה לו אדמו"ר בזה עד שלא הי' לו פה להשיב, וגם כל הגאונים שמו יד לפה.

ואחר כך בירך הגאון ר' שמואל ברכת חכם הרזים, ולקח רשות והלך לו. וכאשר הלך מעלי' על המדרגה עמדו אנשים רבים בשני צדי המדרגה לשאול פה הגאון ר' שמואל על מהות אדמו"ר. ושאלו כולם שיסביר אותם מהות אדמו"ר. ואמר להם בהתפעלות גדול, הנה בתלמוד בבלי וירושלמי יש כמה דיעות מהו מהות תלמוד חכם, הנה אחר כל הדיעות תאמינו לי שכבוד קדשו הוא תלמיד חכם בדורנו.

ובזה"ל שמעתי מאיש נכבד מאנשי עירנו שהוא הי' ג"כ בעת הזוה במינסק, והי' ג"כ באותו מעמד אצל המדרגה, ושמע הדברים מפה הגאון ר' שמואל.

גם שמענו שבאסיפה זו הקשה אדמו"ר על פסק דין אחד בהרמב"ם, ותירץ הקושיא בפלפול עמוק, והוטב מאוד בעיני הגאונים.

והגאון הגדול ר' שאול ידוע שהי' בקי בתלמוד בבלי וירושלמי וכל הראשונים והאחרונים כמעט בע"פ, אמר לאדמו"ר נ"ע, אמת שתורת ה' בפיהו כי הקושיא חזקה הוא מאוד, וגם התירוצ' הוא תורת אמת, אבל את זה אשאל מכבודו, כי הקושיא הזאת הי' לו להקשות על דין הקודם מזה כמה דפים בהרמב"ם.

השיב לו אדמו"ר, גם לי ידוע הדין הנרשם מקודם, ואמר לו הסימן והדף, ואמר הגאון ר' שאול כן הוא על זה הדין כוונתי ג"כ, ואמר אדמו"ר תירוצ' ע"ז אשר על הדין הקודם בהרמב"ם אינו שייך כלל להקשות קושיא זו, ואמר בזה פלפול עמוק אשר כל הגדולים שהיו במעמד הנבחר הזה לא ירדו לעומק השכלתו, לבד הגאון ר' חיים והגאון ר' שאול הבינו כל זה בכי טוב.

לוח התיקון

ע' כג שו"ה דודנו נדפס: תקפ"ה וצ"ל: תקס"ה

ע' כג שו"ה שלשה נדפס החערסאנים וצ"ל: החערסאנית

ע' כד שו"ה התחיל נדפס עינו וצ"ל: עוז.

ע' כד שו"ה כב' נדפס משנת וצ"ל: בשנת

ע' כה שו"ה ועבודה נדפס לא וצ"ל: אין

ע' לז הערה 58 נדפס ??? וצ"ל: כז

לזכות
שמואל הכהן ש"י בן חנה
כהן
לכבוד יום הולדתו
ח"י ניסן ה'תשס"ט

יהי רצון שתהיה לו שנת ברכה והצלחה בכל מעשי ידיו
בגשמיות ורוחניות מתוך בריאות שמחה ונחת

*

מוקדש ע"י ידידו ומוקירו
אסף בן יעל
שפיגל